

artil·letes

Núm. 20 ♣ Castellar del Vallès ♣ Desembre 1995

AMB ARTICLES DE:

Joan Blanquer ♣ Josep Ramon Recordà ♣ Miquel DescLOT
Ester Planas ♣ Esteve Prat ♣ Albert Antonell
Josep Ubasart ♣ Felicitat Llop ♣ Jacint Torrents

Generalitat de Catalunya

CULTURA I EMPRESA A CATALUNYA

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya agraeix la col.laboració que ha rebut de les empreses i institucions per donar suport conjuntament a les activitats culturals següents:

<p>Restauració Monestir de Sant Cugat del Vallès</p> <p>CATALANA OCCIDENTE</p> <p>Grup Catalana Occident</p>	<p>Restauració Església de Betlem de Barcelona</p> <p>Restauració Pia Almoína de Barcelona</p> <p>La Estrella</p> <p>S.A. de Seguros y Reaseguros.</p> <p>La Estrella d'Assurances</p>	<p>Festival Internacional de Cinema Fantàstic de Sitges</p> <p>Exposició «Catalunya Medieval»</p> <p>Concert Raimon «30 Anys d'Al Vent»</p> <p>IBERIA</p> <p>Iberia, Líneas Aéreas de España</p>	<p>Restauració Castell de Miravet</p> <p>ASSOCIACIÓ NUCLEAR ASCÓ</p> <p>Associació Nuclear Ascó (FECSA-ENDESA-HIDRUINA-SEGRE)</p>	<p>Festival Internacional de Música Castell de Perelada</p> <p>G</p> <p>Grupo Tabacalera</p>	<p>Exposicions «Catalunya Medieval» «El Moble Català»</p> <p>Restauració Santa Maria del Mar</p> <p>Concert Raimon «30 Anys d'Al Vent»</p> <p>Fundación Banco Central Hispano</p>	<p>Exposició «Atlàntida» de Brian Nissen</p> <p>Finançament d'Activitats Culturals.</p> <p>L'Espai de Dansa i Música</p> <p>BBV</p> <p>Banco Bilbao Vizcaya</p>
<p>Orquestra de Cambra de l'Empordà</p> <p>H</p> <p>Hidroelèctrica de l'Empordà</p>	<p>Exposició «In vitro»</p> <p>PRE NATAL</p> <p>Prenatal</p>	<p>Simposi «In vitro»</p> <p>DODOT</p> <p>Arbora Holding</p>	<p>Orquestra Simfònica del Vallès</p> <p>Cicle d'Òpera a Catalunya</p> <p>B</p> <p>Banc de Sabadell</p>	<p>Saló Internacional del Còmic</p> <p>Exposició «Joks i Tecnòjoks»</p> <p>Associació Europeer</p>	<p>Exposició «Xina, mil anys d'art i cultura»</p> <p>ALCATEL</p> <p>Alcatel Standard Elèctrica</p>	<p>Jove Teatre Regina</p> <p>Nestlé</p> <p>Nestlé AEPA</p>
<p>Revista «Cultura»</p> <p>Editorial Labor</p>	<p>Premi Catalònia</p> <p>Revista «Cultura»</p> <p>F</p> <p>Fundació Byblos</p>	<p>Ressons/Concert de Rock Català</p> <p>Concert Raimon «30 Anys d'Al Vent»</p> <p>Cervezas Damm</p> <p>Cerveces Danum</p>	<p>Exposició «Informalisme a Catalunya»</p> <p>Editorial Planeta</p>	<p>Orquestra i Festival de Cadaqués</p> <p>Grup Torras</p>	<p>Rialles</p> <p>TORAY</p> <p>Editorial Toray</p>	<p>Exposició «Barcelona, una capital editorial»</p> <p>Cercle de Lectors</p>
<p>Orquestra Simfònica del Vallès</p> <p>Pioneer Electronics Espanya</p>	<p>Ressons/Concert de Rock Català</p> <p>Concert Raimon «30 Anys d'Al Vent»</p> <p>Concert «Companyia Elèctrica Dharma»</p> <p>Societat General d'Autors d'Espanya</p>	<p>Restauració Pedrera del Mèdol</p> <p>Autopistas, Concesionaria Española (ACESA)</p>	<p>Restauració Mausoleu de Centelles</p> <p>REPSOL</p> <p>Repsol Petróleo</p>	<p>Restauració Monestir de Santa Maria de Vallbona</p> <p>gasNatural</p> <p>Gas Natural</p>	<p>Restauració Monestir de Santa Maria de Vallbona</p> <p>Exposició «In Vitro»</p> <p>Fundació «La Caixa»</p>	<p>Restauració Monestir de Santa Maria de Vallbona</p> <p>EniChem</p> <p>EniChem Ibèrica</p>
<p>Restauració Monestir de Santa Maria de Vallbona</p> <p>Fundació Enciclopèdia Catalana</p>	<p>Restauració Monestir de Santa Maria de Vallbona</p> <p>Fundació Pere Vergés</p> <p>Fundació Pere Vergés</p>	<p>Temporada 1994 Teatre Romea</p> <p>OCP</p> <p>OCP Construccions</p>	<p>Fonoteca i Discoteca de la Generalitat de Catalunya</p> <p>Concert Raimon «30 Anys d'Al Vent»</p> <p>RADIO BARCELONA SER GRUPO PRISA</p> <p>Radio Barcelona, SER Grupo Prisa</p>	<p>Concert Raimon «30 Anys d'Al Vent»</p> <p>SONY</p> <p>Sony Espana, S.A.</p>	<p>«Premi Catalònia d'Il·lustració»</p> <p>Enciclopèdia Catalana</p>	<p>Restauració Monestir de Santes Creus</p> <p>CUBIERTAS</p> <p>Cubiertas y Mzov, S.A.</p>
<p>Concert «Companyia Elèctrica Dharma»</p> <p>PANS</p> <p>Pans Food & Company</p>	<p>II Universitat d'Estiu de la Dona</p> <p>III Mostra de les activitats de les entitats culturals</p> <p>evax</p> <p>Evax</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>LA VANGUARDIA</p> <p>La Vanguardia</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>EL PAIS</p> <p>El País</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>el Periódico</p> <p>El Periódico</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>AVUI</p> <p>L'Avui</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>tve</p> <p>TV Espanyola</p>
<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>CATALUNYA RADIO</p> <p>Catalunya Ràdio</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>Rne</p> <p>RNE. R-4</p>	<p>ANIREM ENDAVANT</p>			<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>COPE</p> <p>Cadena Nova, COPE</p>	<p>Pel seu suport al patrocini cultural</p> <p>ONDA CERO</p> <p>Onda Cero</p>

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

L'ESGUARD AL MIRALL DEL PASSAT

1

A mesura que ens anem fent grans o, si volem, vells, els records que conservem del nostre passat adquireixen sovint una intensitat sorprenent perquè mai no hauríem arribat a pensar que persones i fets, avui prou llunyans per haver estat definitivament colgats per l'oblit, se'ns apareguessin de sobte en el present ben vius i, a més a més, amarats d'una agredolça tendresa.

Penso això perquè és el que em passa ara —i ho dic a tall d'exemple— amb tres tipus humans que vaig conèixer quan jo devia tenir set o vuit anys: l'escura-xemeneies, l'esmolet i l'home que feia ballar un ós.

L'escura-xemeneies

Acostumava a aparèixer pel poble a començaments de tardor. Suposo que vestia roba de color negre a posta i que, a posta també, no devia rentar-se massa sovint la cara ni les mans perquè em sembla recordar-les, si no negres, bastant fosques. Ara penso que potser era perquè devia tenir un concepte molt personal del que era la publicitat d'aquells temps, setanta anys enrere. El cas era que acostumava a passejar silenciosament pels carrers duent a l'espatlla un gros raspall de pues metàl·liques fixat a l'extrem d'un llarg mànec de fusta lligat a un altre mànec en previsió, suposo, que li calgués fer algun allargament. Semblava, perquè ho era, un home de caràcter molt pacífic i immutable fins i tot quan alguna mare l'utilitzava per a fer por a alguna criatura que es resistia a «fer bondat». Quan això succeïa, ell adoptava una expressió vagament terrorífica i, a tot estirar, emetia un gruny ben poc convincent.

Haig de confessar que a mi no m'havia fet mai por. Potser perquè un dia el vaig conèixer molt de prop. Va ser l'any que a casa van fer la matança del porc i van creure convenient de fer netejar abans la xemeneia. No fos cas que per culpa del sutge es fes malbé la cuita dels embotits tradicionals. La cuina de casa era immensa, amb una gran llar de foc i una xemeneia d'unes dimensions extraordinàries, sobretot pel que feia a la llargària, que era la corresponent a l'alçada de tres pisos, o sigui la d'aquella secció del molí paperer de Fontscalents, on vivíem. Ho era tan de llarga, aquella xemeneia, que per a netejar-la bé no n'hi havia prou ni amb els dos mànecs del raspall que duia l'home per a un cas especial semblant a aquell. Calia recórrer, doncs, als garrics, que suposo que molts dels que em llegeixin ja sabran que es tracta d'un arbust de fulles endurides i molt punxoses. Nosaltres, vull dir la quitxalla de casa —jo i dues germanes petites— ja havíem anat el dia abans a buscar-ne unes branques a l'altra banda del riu, a la Malesa, on n'hi havia força.

Certament l'operació de fer pujar i baixar repetidament per l'interior de la xemeneia el farcell de garrics, sempre d'acord amb els crits d'«amunt!» i «avall!» que des de dalt de tot de la xemeneia i a través d'ella proferia l'escura-xemeneies, resultava per a nosaltres —jo i les meves germanetes— enormement emocionant i divertit alhora. I per si això no fos prou, la densa boira de pols del sutge que els garrics arrencaven i que envaïa la cuina contribuïa a augmentar la nostra excitació.

No sé si les altres cases que integraven el barri de Fontscalents ho feien també o no ho feien, però a casa sí que per poc bé que ens anessin les coses, acostumàvem a mosstrar-nos sempre allò que se'n diu complimentosos amb la gent que ens visitava. Així,

per exemple, les visites, periòdiques i reglamentàries, de la parella de la Guàrdia Civil no s'haurien pogut considerar acabades, sobretot quan s'esqueien a l'estiu, sense tenir al davant unes copes d'aigua ben fresca amb quatre gotes d'anís, modesta celebració, d'altra banda, d'un «sin novedad» consignat en el «parte» justificat i satisfactori per ambdues parts. Naturalment, l'escura-xemeneies no podia pas haver de ser una excepció a aquella norma, de manera que, en donar la feina per acabada, va asseure's a l'entorn de la nostra taula de marbre de vuit o nou pams de diàmetre i en la qual acostumàvem a menjar, per beure una tassa de cafè elaborat, és clar, amb la clàssica «barretina» i, després, dos o tres dits de conyac.

No puc pas recordar tot el que en aquella ocasió va dir-me l'escura-xemeneies que, per cert, ni per asseure's a l'entorn de la taula va espolsar-se el polsim de sutge que duia al damunt. Però sí que no he oblidat que havent-se aixecat ja per anar-se'n, em va passar la mà pel cap, com allisant-me els cabells i dient-me que fes bondat sempre, que així no m'hauria d'agafar mai més, però de tant en tant l'he recordat amb simpatia.

L'esmolet

Suposo que alguns dels que em llegeixin recordaran que l'arribada al poble d'un esmolet i el seu recorregut pels carrers anunciant la seva presència es caracteritzava per una mena de xiulet agut, potent i sostingut que el mateix esmolet emetia jo no sabia pas com. (Per cert, que eren molts els castellarencs que coincidien a dir que la vinguda d'un esmolet presagiava sempre la imminent arribada de temps molt ventós, opinió tanmateix no pas massa arriscada per tal com l'esmolet acostumava a venir sempre pel mes de març.)

De fet, des de la primera vegada que el vaig sentir, ja havia experimentat el desig de saber com redimontri devia haver aconseguit l'esmolet de produir aquell xiulet tan singular amb què s'anunciava. Les inflexions, per mi màgiques, que l'hi imprimia fins al final, que sempre era un agut perllongat, com un xiscler envoltant-se cel amunt, em tenien veritablement intrigat. Fins que un dia, reduint un poc la distància que ens separava, vaig arribar a descobrir-ho: es tractava només d'aplicar verticalment la fulla d'una ganiveta sobre la mola tot imprimint manualment a la ganiveta un seguit de moviments ondulants.

Hauria pogut sentir-me satisfet d'haver aconseguit aclarir allò que fins aleshores havia constituït per a mi una mena de misteri. Però el resultat no va ser tan concloent, ans ben al contrari, perquè llavors vaig sentir com una imperiosa necessitat de veure ben bé com treballava l'esmolet. I per veure-ho bé em calia acostar-me a ell, cosa que vaig fer com aquell que ni se n'adona i que —sigui dit de passada— deu ser una manera de dissimular una timidesa més o menys congènita, quan es pateix, és clar. I penso ara que devia ser llavors que vaig aprendre per primera vegada a la meua vida —no crec que arribés a haver complert els sis o set anys— allò que era una feina ben feta.

En efecte, l'esmolet tenia unes tisores a la mà, les desmuntava i després d'examinar-les amb molta atenció començava a passar-les lentament i molt suaument, com si tingués por d'esvorellar-les, ara una làmina i després l'altra, per la mola que ell mateix accionava amb el peu. Després les mullava i les eixugava per fer-los-hi una nova passada, curosament, fins i tot m'atreiria a dir amorosament, i les esguardava després a la llum del sol. Un full de paper li servia per comprovar si el tall que hi va fer amb les tisores li assegurava una esmolada satisfactòria.

Jo començava a allunyar-me d'ell i adonant-se'n em va dir: «Què, t'ha agradat la meua

feina?». Profundament avergonyit vaig accelerar els meus passos, fugint quasi cuita-corrents. Encara vaig sentir, però, que em deia: «No t'agradaria ser un esmolet?».

Tot fent via cap a casa vaig sentir que la campana petita de la parròquia feia el toc de la fi d'un albat. Ho vaig saber just en travessar la porta: la criatura morta era una nebodeta meva que havia viscut només quatre dies. Des de llavors, i durant força temps, cada vegada que sentia el xiulet d'un esmolet, em venia a la memòria el trist record de la mort de la petita Maria-Teresa.

L'home de l'ós

No sabia dir si feia fred o calor, però el cas és que l'home de l'ós, en les dues vegades que va passar pel poble i que jo el vaig veure, duia sempre la mateixa roba d'abric, deslluïda i gastada, i un barret de feltre d'ales caigudes del tot atrotinat. La seva barba, llarga i mal formada, i els cabells llargs i blancs que eixien per dessota el barret, delataven la seva condició de vagabund vell i cansat d'anar pel món amb la sola companyia d'un ós evidentment decrepit a jutjar per la lletgesa del seu pelatge i els seus passos sumament feixucs.

Devia fer un parell o tres d'anys que havia acabat la primera guerra europea, la del 1914-1918, i la gent deia que l'home i l'ós havien hagut d'abandonar el seu país, Hon-
gria —derrotat com va sortir d'aquella conflagració—, a causa de la misèria que s'hi patia.

El cas era que la presència passatgera al poble de l'home i l'ós constituïa per si sola una inusitada atracció i, si a més a més, podia ser vist com ballava un animal tan gros i feréstec, l'espectacle podia resultar emocionant de debò. D'aquí que fos ben nombrosa la gent que acudia a presenciar-lo, sobretot pel que fa a la quitxalla que no hi devia faltar, suposo, la de cal Xipa, ni la de cal Marc de les «gracioses», ni la de cal Borrellet, ni la de cal Bayó ni la d'altres cases del carrer major en aquell tros que començava a cal Manescal a una banda i cal Rovira carnisser a l'altra.

Quan el grup de curiosos que es congregava fent rotllana a l'entorn de l'home i de l'ós s'havia fet prou nombrós, l'home batia enèrgicament el pandero que duia penjat a l'espatlla i amb veu tremolosa es posava a cantar una pseudo-cançó que consistia només a repetir contínuament «baila oso, baila oso». Ho feia bo i tibant de tant en tant la cadena amb què duia l'ós lligat i incitant-lo que es posés dret i que ballés. L'animal, a la fi, obeïa, i, aixecant les potes del davant i sostenint-se dret només amb les del darrera, iniciava alguns passos que si bé no tenien res a veure amb cap mena de ball provocaven comentaris d'admiració i fins i tot algun crit elogiós entre el públic.

Tanmateix la verticalitat devia representar, aquell dia almenys, per a l'ós un veritable suplici perquè aviat va deixar de moure's i tot seguit panteixant, va asseure's al terra i així va romandre bo i esguardant al seu entorn amb una mirada que a mi em va semblar molt trista. Amb evident indignació, l'home va intentar de fer-lo aixecar tibant amb energia la cadena i pronunciant algun crit incomprensible, però tot era endebades perquè l'ós ni es movia. I va ser llavors, quan van començar a sentir-se alguns xiulets, que l'home visiblement enutjat, va apropar-se a l'ós i li va donar una forta puntada de peu al ventre, cosa que va provocar estentòries riallades i fins i tot algun aplaudiment del públic. L'ós va acusar aquella puntada amb un lleu estremiment de tot el seu cos, però va continuar ajegut al terra i mirant, indiferent, com la gent, mig decebuda, s'anava allunyant a poc a poc.

A mi em va entristir aquell final, i encara avui no sabia explicar d'una manera plausible per què quan l'home va passar el seu pandero a tall de safata per recaptar algun diner, jo hi vaig deixar caure els deu cèntims que a casa m'havien donat perquè em comprés pega dolça.

PETIT HOMENATGE AL SENYOR BLANQUER

La regidora de Barcelona Eulàlia Vintró va lliurar el premi a Joan Blanquer. (Foto: J. Soler.)

Als qui fem aquesta revista que teniu a les mans, ens ha semblat adient, i fins i tot necessari, dedicar uns mots de felicitació al senyor Joan Blanquer i Panadès amb motiu d'haver obtingut el Premi Jaume I d'Actuació Cívica Catalana.

Creiem que és la primera vegada que un castellarenc rep un premi d'aquesta importància, i això és digne de subratllar-se, encara que al senyor Blanquer —n'estem convençuts— no li agradin aquests elogis.

D'entrada, al senyor Blanquer el que no li agrada és que el tractin de senyor —«si et plau, no em tractis de vostè, tracta'm de tu», et diu de seguida que parles amb ell—.

Trobo molt encertada la concessió d'aquest premi d'actuació cívica perquè les seves nombroses activitats al llarg dels anys li n'han fet mereixedor. Ja sé que això li semblarà excessiu perquè no hi ha ningú que sigui un ciutadà exemplar al cent per cent. Al capdavant les febleses i les mancances són pròpies dels éssers humans. Però hi ha gent a la vida que intenta superar-les, que s'esforça a treballar pels altres a canvi de res. Hi ha gent que

abans de ser exigent amb els altres ho és amb si mateix. I com que això no sovinteja gaire en la nostra societat, quan sorgeix alguna persona amb aquestes virtuts se n'ha de parlar.

En les meves últimes converses amb en Joan Blanquer hi ha una cosa que sempre apareix i és la seva preocupació per la cultura de Castellar. Se'l veu preocupat per la nostra premsa local i per la marxa d'alguna de les entitats més representatives. S'hi mostra crític, cosa que pot molestar a algú, però conciliador. Li molesta, com a molts, aquest safareig destructiu, i proposa que s'accepti de les persones les coses positives que portem a dintre, i que ens mantinguem units i respectuosos amb les idees de tothom, que és l'única manera de poder fer una feina positiva i alhora una bona lliçó de civisme.

Senyor Blanquer, felicitats pel premi obtingut, gràcies per la seva actuació i el seu mestratge i dispensi'ns d'haver-lo torbat una mica.

JOSEP RAMON RECORDA

Joan Blanquer

Vaig conèixer Joan Blanquer incomprensiblement tard, quan ja feia vora deu anys que jo vivia a Castellar. Va ser arran de la concessió del primer Premi Pere Quart d'Humor i Sàtira, en què ell era membre del jurat i jo vaig resultar guardonat. A partir d'aleshores, no és pas que ens hàgim vist molt sovint (perquè ell viu a Sabadell, i la meua feina, tot i solidària, és de mena solitària), però cada cop que hem coincidit en una conferència, una exposició o un concert, ens hem retrobat com si ens haguéssim conegut de tota la vida i ens haguéssim vist tot just el dia abans.

Joan Blanquer, i la seva muller, són d'aquella mena de gent que voldríem veure en abundància al nostre país, a cada comarca, a cada vila: gent que sostenen amb naturalitat, sense escarafalls, el fràgil edifici d'un país civilitzat. La mena de gent que, sense dir-ho, ens recorden que la cultura d'una societat no és l'aparador —sovint ostentós— que s'exhibeix a la capital, sinó la feina de cada dia de dotzenes de persones intel·ligents i sensibles com ells, escampades per tot el mapa, que no tan sols treballen per la cultura —que, recordem-ho, vol dir «conreu»—, sinó que la viuen activament com a naturals «consumidors» (que en Joan i la Cèlia em perdonin l'horrible paraulota).

Que per molts anys ens puguin encoratjar amb la seva estimulante companyia.

MIQUEL DESCLOT

Joan Blanquer, un home que sent el seu poble

Vaig conèixer Joan Blanquer el 1990 a l'Arxiu d'Història de Castellar, quan a la primavera d'aquell any vaig encarregar-me de les tasques de la secretaria d'aquesta entitat.

Malauradament, encara hi ha poca gent que consulta el fons documental de la vila i molta que desconeix la seva existència, per tant no és estrany que amb els usuaris habituals s'estableixi un lligam d'amistat especial. I això és el que va passar amb Joan Blanquer des del principi.

En aquella època jo estava estudiant el quart curs de la carrera d'Història en l'especialitat d'Història Medieval. Col·laborava en l'Arxiu d'Història de Castellar des d'una de les seves seccions. Però encarregar-me de la secretaria, des de les tasques més administratives a les pròpiament arxivístiques passant pel servei de consulta, va significar poder treballar en un àmbit directament vinculat a la carrera i alhora conèixer i parlar amb altres estudiants i persones interessades en el món de la recerca històrica.

Pocs dies després, Joan Blanquer va venir a consultar l'Arxiu i així ens vam conèixer. A partir de llavors cada conversa amb Joan Blanquer era una injecció d'ànims: semblava talment que durant aquella estona, dins de la sala de consultes de l'Arxiu, la realitat es transformés i tots aquells comentaris poca-soltes de «¿quin futur pot tenir un historiador?» s'esvaïssin i quedessin completament obsolets i inútils, ja que ell viu i sent la història com una cosa viva i necessària i cada opinió és una lliçó.

El que em va impressionar més d'ell les primeres vegades que vam parlar, va ser el respecte i l'estimació que tenia i sentia pel seu poble, i els interrogants i les inquietuds que constantment es plantejava relatius a un detall o tema relacionats amb el poble i del qual es proposava immediatament fer una recerca de dades. Les sèries d'articles publicats i les conferències que cada any prepara sobre Castellar en són l'exemple més clar. I és que a més de donar a conèixer el seu treball d'investigació, contagia aquest interès a qualsevol altre que tingui les mateixes inquietuds i consideri una tasca important la d'esbrinar i analitzar l'evolució històrica de Castellar.

En els darrers dos anys he pogut comptar amb la seva col·laboració en la revisió de dos treballs sobre la història de Castellar. En cap moment vaig tenir un «no» per resposta, al contrari, sempre està predisposat a ajudar i a donar els seus savis consells.

Només he esmentat les qualitats que considero que té com a historiador, perquè és des del vessant que l'he conegut, però sens dubte darrera de l'historiador hi ha una gran persona a la qual aprecio molt pel que sempre han significat les seves paraules de reconeixement a una tasca que en la majoria de les ocasions queda oblidada o desconsiderada. No voldria acabar sense recordar afectuosament la seva esposa, la Cèlia, de la qual reps ànims i apreciació.

ESTER PLANAS BORT

Un premi ben merescut

Fa anys que conec el senyor Joan Blanquer. Encara que ens veiem de tant en tant, i malgrat la diferència d'edat que ens separa, cada vegada que ho fem, sempre és motiu d'algun intercanvi ben profitós, sempre s'interessa per saber com va la meua pintura, què faig o què preparo.

Sempre ha tingut una deferència especial vers la meua obra, i quan ha cregut oportú acompanyar alguns dels seus escrits amb una imatge gràfica, ha proposat que fos jo qui la realitzés. És una de les persones que gairebé no ha faltat mai en cap de les meves exposicions. Recordo especialment el dia que vaig exposar per primera vegada a Barcelona. Hi anava una mica cohibit, en no conèixer ningú dels assistents ni de les persones que em presentaven, quan em va sorprendre molt gràtament la presència del senyor Blanquer i la seva esposa, la Cèlia.

També li haig d'agrair el temps i les orientacions esmerçades en la revisió del meu llibre *L'art castellarenc*.

Per això ara estic molt content que se li hagi concedit aquest premi tan merescut de la Fundació Jaume I a l'actuació cívica catalana. Moltes felicitats, senyor Joan Blanquer.

ESTEVE PRAT I PAZ

Un mestre de ciutadans

Tot llegint l'*Avui*, se'm planta al davant una bona notícia que ens toca de prop: el senyor Joan Blanquer i Panadès ha estat guardonat amb un dels XIII Premis Jaume I d'Actuació Cívica Catalana. L'acte del lliurament era previst per al vespre del 19 d'octubre al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona.

Els qui tenim la sort de conèixer i tractar en Joan Blanquer estem contents: li acaben de donar un merescut reconeixement. Des d'aquesta revista em plau fer pública la meua més sincera felicitació, que li vaig poder adreçar, personalment, el mateix dia del lliurament en el marc incomparable dels arcs i voltes de l'històric saló del consell de la ciutat.

Fou molt emotiu poder veure entre els guardonats aquest gran castellarenc que tantes vegades ha fet honor al seu bressol i a la seva nissaga.

Tot ho ha fet sense gaire remor, però amb petja ferma i constant al llarg de la vida. Ho ha fet amb el mestratge de les seves actuacions com a home d'entitats, com a transmissor del coneixement de la nostra llengua, cap a les generacions noves que no l'havíem pogut tenir quan ens calia. Escrivint i divulgant la nostra història. Crec que l'amic Blanquer és un clar exemple de mestre de ciutadans. El seu tracte és lliçó constant de convivència, tolerància, dedicació i fermesa, d'estimació a la terra i als orígens, i de sintonia i relleu a les noves lles.

Sé sobradament que ell treurà importància als elogis i distincions que li comporta aquest premi. És una altra de les seves virtuts. Per això crec que és de justícia que ho fem nosaltres.

Un merescut reconeixement. Per molts anys.

ALBERT ANTONELL I RIBATALLADA

PREMIS DE LA FUNDACIÓ JAUME I 1995

Els sis guanyadors dels XIII Premis d'Actuació Cívica Catalana. (Foto: J. Soler.)

El passat 19 d'octubre va tenir lloc al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona l'acte de lliurament dels XIX Premis d'Honor Jaume I a persones i entitats i els XIII Premis d'Actuació Cívica Catalana.

El jurat format per Joaquim Arenas, Jordi Bonet, Joan Gomis, Ramon M. Llevadot, Aina Moll, Ramon Pla, Agustí Pons, Josep M. Puig Salellas i Josep Vallverdú va acordar atorgar el Premi d'Actuació Cívica 1995 a Joan Blanquer i Panadès (Castellar del Vallès), Gumersind Vilagran i Roqué (Palamós), Joan Pere le Bihan i Rullan (Prada de Conflent), Eusebi Majós i Pont (Bellpuig d'Urgell), Carme Miquel i Diego (Alcàsser) i Maur M. Boix i Selva (Barcelona).

Aquests sis premis «són destinats a fer conèixer i a distingir la tasca (generalment poc coneguda, sovint anònima, però exemplar) de persones vivents que sempre han actuat i actuen, sense equívocs, al servei de la identitat pròpia dels Països Catalans, en els diversos àmbits de la vida i de la relació humana, com ara l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.»

El jurat esmentat va atorgar el premi a Joan Blanquer «per la seva dilatada tasca com a professor de català i la seva intervenció activa en múltiples iniciatives culturals sabadellenques com els Amics del Cinema, la Delegació d'Òmnium Cultural, el Cine Club Sabadell i altres entitats que ha contribuït a crear, així com les seves aportacions a la Fundació Bosch i Cardellach, al Centre Excursionista de Sabadell, a la Comissió Municipal de Normalització Lingüística, a l'Arxiu d'Història de Castellar del Vallès, etc.».

Els guardonats d'aquest any amb el XIX Premi d'Honor Jaume I en l'apartat de persones ha estat el lingüista Antoni M. Badia i Margarit i en l'apartat d'entitats al grup teatral Dagoll Dagom.

En altres edicions han estat premiats Tísner, Joan Fuster, Raimon, Pilar Malla, els germans Ainaud de Lasarte i entitats com la Federació d'Escoltes Catalans, la Revista *Serra d'Or*, l'Escolania de Montserrat, Òmnium Cultural, la Universitat Catalana d'Estiu, etc., cosa que palesa la gran importància d'aquests premis.

Miquel DescLOT

LA LLEGENDA DEL DRAC DE SANT LLORENÇ

La fascinació màgica de la muntanya del Munt culmina en la llegenda del Drac, potser la més consistent i arrelada de tot el nostre bestiar mític. Encara que la llegenda fa morir l'horrible Víbria —que vol dir escurçó— al segle IX, la veritat és que el seu fantasma ha remenat la cua fins fa ben poc entre la gent del país, tant se val si eren porquerols espantadissos com reverends doctors preveres. El restaurador i primer historiador modern del monestir romànic, el castellarenc Antoni Vergés i Mirassó (1832-1874), afirmava sense embuts en el seu tosc estil: «Que hi hagué alguna fiera horrible en Sant Llorens del Munt en la antigüetat per mí es cosa demostrada; y me fundo no sols en lo fragment de la formidable costella ques conserva, y sobre la que espero un dia ó altre lo parer justificat dels mes intel·ligents naturalistas; á la qual en la antigüetat tothom ja anomenaba la *costella del drach*; sino també en lo descobriment de un fragment de cráneo de horrible reptil, que conservo, y que junt ab altres ossos del mateix, ques destruiren per poca precaució dels mestres de casas al derribar lo cor, ahont en un secret lo depositaren los monjos quel feren construir, se trobá també un cráneo humá, que probablemente seria lo de una de las víctimas de aquell horrorós reptil.»

El Reverend Doctor Don Anton Vergés i Mirassó, prevere (així signava els seus llibres), era un producte característic de la nostra contradictòria Renaixença: romàntic desempolsador de documents antics i restaurador pioner de ruïnes històriques d'un passat més o menys esplendorós, per una banda, era alhora un integrista de pedra picada, capaç de denunciar dimonis, heretges i enemics de la «fe verdadera» a cada cantonada de la seva rústica prosa. Capaç, doncs, d'abstenir-se de donar una dada que no ha pogut comprovar en documents fidedignes i alhora de basar la seva fe en la diabòlica Brívia en un munt d'ossos de dubtosíssima procedència.

Una de les diverses coses que devem a la indefallent indústria del bon mossèn és precisament el recull de notícies de la llegenda del drac, a la qual va dedicar un remarcable apèndix del seu llibre *Sant Llorens del Munt: son passat, son present y venider* (subtitulat modestament *Historia de aquell antiquíssim monastir, utilíssima als ques dedican al estudi de las antigüetats de Catalunya, y en especial als vehins de las mes importants poblacions del Vallés; que per carinyo á la sua patria ha escrit y publica lo R. Dr. D. Anton Vergés y Mirassó, prebere*), que apareixia a Barcelona, l'any 1871, editat —tot un símptoma— per una Estampa y Llibrería Religiosa y Científica del carrer d'en Robador. Curiosament, tan sols cinc anys després de l'aparició d'aquest llibre fonamental, es publicava el primer volum de *Tradicions del Vallès*, del folklorista vallesà Francesc Maspons i Labrós, on també es recollia la llegenda del Drac, però en aquesta ocasió ja tractada científicament per un estudiós capaç de relacionar-la, prescindint de la seva fe, amb d'altres tradicions semblants d'arreu del món.

Els papers que, percaçats en cròniques, històries i manuscrits, recollí el doctor Vergés per justificar la seva manifesta credulitat em permetran ara, caminant amic, de portar-te pel paisatge literari de la popular llegenda. Aturem-nos, doncs, en qualsevol racó de l'obaga canal de Santa Agnès, que és l'indret idoni per sentir contar aquesta llegenda per primera vegada, i fem un preludi fantasiós

per al nostre vagareig sense presses. Crec que s'ho val, perquè encara que tot-hom ha sentit parlar de la llegenda del Drac, la veritat és que costa molt de trobar algú que la conegui i la pugui narrar amb tots els ets i uts. I l'escenari d'aquesta canal fresca i abrupta, tan wagnerià per les seves ombres i els seus encontorns espectaculars, és el més apropiat de tota la muntanya per evocar el nostre drac, que, crescut en aquestes anfractuositats mediterrànies, no devia ser gaire diferent del Fafnir que Sigfrid va vèncer en un boirós escenari germànic.

Diu que en temps del comte Guifré de Barcelona, l'anomenat Pelós, els sarraïns van haver d'acceptar amb resignació la pau imposada per la força superior de les hosts comandades per l'heroi cristià. Però l'esmentada acceptació no era pas una claudicació, sinó una forçosa treva temporal. Mentrestant, doncs, els invasors sarraïns continuaven covant el desig de recobrar la capital catalana i les riques comarques pageses del seu volt. Van consultar els seus ancians, els més savis dels seus historiadors, a la recerca d'algun ardit que els permetés d'afeblir les forces del comte de Barcelona. D'aquesta manera va ressuscitar entre ells la memòria d'un singular fet d'armes que havien protagonitzat, molts segles abans, els seus avantpassats cartaginesos. Segons contaven les velles cròniques nord-africanes, l'exèrcit cartaginés d'Hanníbal, en el seu avanç cap a Roma, havia topat amb la resistència de Tarraco, la gran capital romana de l'oest de l'imperi. Però l'astut general de Cartago, que ja havia incorporat a la seva host diversos esquadrans de gegantins elefants, va pensar d'introduir a la ciutat un monstre reptil portat d'Àfrica per trontollar la moral dels habitants. El monstre, en efecte, va esporuguir la gran ciutat i en va delmar les forces fins que l'exèrcit cartaginés la va poder sotmetre sense entrebancs. ¿No podien ara els hereus d'aquell coratjós poble nord-africà fer una cosa semblant?

Els sarraïns, doncs, van fer venir per mar, des de les seves terres magribines, una cria encara petita d'un drac paorós, un monstre mig reptil mig ocell, mig serpent mig aligot, i el van introduir arterosament per la gola del Llobregat. Sempre d'amagat, el van anar pujant aigües amunt tant com van poder i a l'últim van creure que el refugi més apropiat per a la jove fera seria aquella imposant muntanya rocosa que s'erigia una mica al nord. Així va ser com el futur flagell del Vallès va arribar a la muntanya de Sant Llorenç del Munt. Un cop entre els seus cingles vertiginosos, als vetlladors del petit drac no els costà gaire de trobar una cova per estatjar-hi el seu singular pupil. La que els semblà més apropiada és la que avui coneixem amb el nom de Santa Agnès, a la canal del mateix nom: amagada i de difícil accés, tenia aigua en abundància i era en lloc prou alt per servir de talaia al cadell de monstre volador. Allí, doncs, el van deixar, amb una provisió d'ovelles vives amb les potes trencades, perquè anés creixent i esdevingués aviat el terror de la contrada. Durant tot un any, cada dues setmanes, aquells estranys enviats sarraïns que es camuflaven pels peus de la muntanya li van anar pujant, a la callada, xais i cabrits per al seu bon nodriment. Fins que, al cap de l'any, veient que s'havia fet de la mida d'un bou, van creure que ja podia servir els seus designis destructius. Li van buscar un abrigall més espaiós, un tros més amunt, ja a la carena, allà on s'alça el que avui coneixem com a Morral o Cova del Drac, i li van donar l'última provisió. D'aquesta manera se'n van acomiadar i ja van deixar de pujar-li carn.

Afamada, aviat aquella fera es llançà a buscar-se la vida. Però a la mateixa muntanya poca cosa hi podia trobar, un monstre tan voluminós que ni tan sols s'hauria pogut moure entre l'espessor dels arbres, i doncs obrí les seves ales d'immensa rata pinyada i es precipità canal avall, arran de les timbes del Turó de les Nou Cabres. No li va caldre volar gaire per ullar el primer ramat, pasturant als delitosos planells del Daví i el Dalmau. Es va endur a la seva cova el primer cap de bestiar de llana, que havia rapinyat d'una veloç passada, i molt aviat el segon i el tercer. Els pastors van descobrir l'esgarriós lladre i, horroritzats, van fer córrer l'alarma mentre s'enduien a corre-cuita els ramats muntanya avall, cap al Pla de la Bruguera, que els devia semblar un lloc ja prou segur per defugir aquella infernal aparició. Però com més enllà se li enduein els ramats, més lluny s'aventurava el jove drac famolenc, que no tenia por de les fones ni els gaiatos i no vacil·lava a engrapar una vedella amb la mateixa facilitat amb què un falcó atrapa un pardal. Fins que un dia s'atreví amb el primer vianant i trobà que la nova menja bé s'ho valia. Tot just feia tres setmanes que havia emprès el primer vol des de la seva torre de roca i ja tota la contrada estava aterrida: la gent no gosava anar pels camins, els pastors no volien treure els ramats a camp obert, les mares no deixaven sortir les criatures ni en forat ni en finestra... Però com més es guardava la gent, més agosarat es tornava el monstreós rèptil alat i més creixia la histèrica alarma. El cas arribà ben aviat a les orelles del comte de Barcelona, que se'n sentí apesarat com si li haguessin fet saber la notícia d'un desembarcament enemic.

Decidit a protegir la seva gent, el comte Guifré va proveir que un dels seus millors barons, el cavaller Spes, que havia estat a l'Àfrica i tenia coneixements de monstrologia sarraïna, dirigís una expedició contra el flagell de Sant Llorenç del Munt, que els vallesans atemorits ja anomenaven Brívia, per deformació de Víbria. Acompanyat d'altres cavallers ardits i d'un escamot d'almogàvers ben armats, Spes enfilà el camí de la muntanya, guiat per un pastor que se'n coneixia els topants a ulls clucs. Amb la bona fortuna que en aquella hora la mica d'aire que alenava els venia de cara, la colla va poder arribar a la Mola sense que la Víbria els detectés. Sigil·losament, van descavalcar i van deixar els cavalls entre els arbres, per evitar que s'espantessin a la vista de l'aberrant bestiassa. Només els calgué baixar una mica cap al Morral per endevinar els reflexos metàl·lics de l'armadura d'escata del drac: en aquelles altures solitàries, el repugnant llangardaix alat estava escurant les restes del cos d'un home. Fins i tot aquells almogàvers de fetge de pedra van fer un surt! El cavaller Spes, sense perdre la compostura, disposà tots els seus homes en formació i els instruí perquè s'hi acostessin, sense moure fressa, tot envoltant-lo. Però encara no eren a un tret de fletxa de distància que la Víbria se'n va adonar i va alçar el vol tot de sobte, com un gran parrac negre. Virà una mica i es precipità contra l'escamot talment una roca després dels dalts. Els homes l'esperaven amb piques i llances enarborades, que no van fer sinó esgarrinxar-li aquelles escates que semblaven d'acer. Ara, en sentir-se tocat, el rèptil es va enlairar de nou, bramulant i xiulant com una forn al roig viu. Els ballesters li van engegar una descàrrega de fletxes, però allò era com clavar agulles en una enclusa. El monstre sobrevolava el grup, esperant que la

formació es desbaratés i li oferís l'oportunitat d'engrapar una presa segura. Però aquells homes no abaixaven la guàrdia i el drac no es decidia a repetir l'investida. A l'últim veié un dels cavalls, que s'havia allunyat dels altres per trobar l'herba fresca del camp obert, i es llançà a perseguir-lo. El cavall, horroritzat davant aquella aparició de malson, arrencà a córrer cap als homes. Quan la Víbria ja l'aconseguia, el cavall arribava a l'escamot; talment que el drac encara va tenir temps de cloure les urpes i emportar-se'n un tros de la gropa de l'animal i inclús ferir la cuixa de Spes. Després d'aquell atac, la Víbria es refugià a la seva cova, entre cansada i desdenyosa. Mentrestant, els homes de Spes van anar a recollir els cavalls, però no els van trobar allà on els havien deixats: posseïts pel pànic, en veure i sentir l'insòlit enemic volador, aquells animals fets a la guerra i a totes les monstruositats humanes havien arrencat a córrer i s'havien estimbat pel cingle que avui els recorda: el cingle dels Cavalls.

Spes se'n tornà a Barcelona, amb cavallers i almogàvers, i ho contà tot a Guifré: l'aspecte del drac, la impossible batalla, les lleus esgarrinxades, la pèrdua dels cavalls. El comte i la seva cort en quedaren admirats: que el drac espantés els pastors i els pagesos ja els feia impressió; però que espantés i ataqués els seus millors homes d'armes encara els en feia més. ¿Com devia ser aquell monstre de la muntanya? El comte Guifré manà que, a partir de la relació de Spes i els cavallers, se'n fes una efígie de fusta perquè tothom es pogués afigurar l'espantosa Brívia. Efectivament, en van fer una imatge, com les que surten a les processons i les cercaviles, i la van passejar pels carrers. La gent se n'esgarriava, però el que és els gossos i els cavalls semblava que haguessin vist en carn i ossos el dimoni gros de l'infern del Dant. El comte, mentrestant, mirà d'acostumar-hi els seus propis cavalls, però ni esperonant-los durament aconseguí que s'acostessin a la fera de ficció.

Calia, doncs, una decisió coratjosa. Estava determinat: el comte Guifré en persona dirigiria l'expedició contra el drac de Sant Llorenç del Munt. Aplegà els seus barons de confiança, guarnits tots ells amb les millors armes del comtat, i es féu guiar pel cavaller Spes.

Una vegada arribats, doncs, a la vora del Morral del Drac, els cavallers es queden una mica enrere i deixen que el comte Guifré s'acosti tot sol al cau del gran rèptil, com ell els havia demanat. El noble guerrer deixa la llança estintolada i llavors esqueixa una gruixuda bessa de roure per brandar-la com un garrot. La bestiassa, que havia ensumat novetats, no trigà gens a sortir de la cova. I, en veure el comte a quatre passes, se li llança al damunt en un vol ras, amb la imprevista lleugeresa d'un falcó. Guifré, però, l'esperava impertorbable, com si el drac no fos més temible que un colom. Quan el monstre ja baixava amb les urpes obertes i la gola badada, el comte descarrega un cop tan formidable amb la bessa de roure que l'estrafolari ocellot ha de recular, atordit i desconcertat, rugint com un lleó i xiulant com una serp. Però l'enorme fera, com si de debò fos de ferro, es recobra de seguida i de nou emprèn l'escomesa. Sinó que ara, coneixent les virtuts del roure, es llança decidida a arrabassar l'arma de les mans del comte. Engrapa el tronc i se l'endú, però el comte no se'n vol desprendre i és arrossegat al darrere, fins molt a prop d'on havia deixat la llança. Tanmateix,

amb la seva sobrehumana força, la Víbria parteix el tronc de roure com si fos un branquilló i es gira cap a Guifré mostrant-li els dos trossos posats en creu. En veure aquell signe, l'heroi cristià, que ho interpreta com un senyal del Cel, queda un moment com aturat, però en realitat no fa més que recobrar l'alè per enllestir la seva missió.

Creguda que el comte ha tingut un moment de flaquesa, la fera obre les ales per llançar-se-li al damunt. Però és justament en aquell breu instant, quan la quimèrica bèstia no és enlaire però tampoc ben bé en terra, que el comte Guifré troba més desguarnides les parts vitals del rèptil i, sense vacil·lar, li clava la llança que acabava de reprendre, amb tanta fortuna que la fulla li travessa tot el ventre i surt per l'esquena fins a treure ben bé dos pams d'asta. Embogida per la tremenda fiblada que li ha esqueixat les entranyes, la Víbria aixeca el vol, traspassada de part a part, i sense abandonar els dos trossos de roure s'abalança damunt el comte, que mira d'esquivar-ne les falconades com pot i que al capdavant, en un descuit del drac, aconsegueix de ferir-lo al costat amb un destre cop de l'espasa. Al punt, en un recruament de fúria, la bestiassa es regira, rebufant com un volcà, s'arrenca d'un cop de barres el tros de llança que li surt per darrere i s'abat de nou, sagnant, contra l'incansable agressor. A la primera escomesa li arrenca el morrió del cap, però Guifré se sap protegir amb l'escut i aguanta les investides, esperant que les forces de l'animal ferit comencin a defallir. El monstre, però, amb els llavis blancs de bromera i les escates roges de sang fresca, es rebolca i s'estremeix mirant d'esclafar el seu fràgil enemic. La terra tremola, s'alça la pols com un mal núvol, les branques de tot el volt van caient esqueixades pels cops d'ala, la sang de tots dos contendents comença a xopar la terra i a agrumollar-se. Al capdavant, comprenent que està esgotant les últimes forces, la Víbria abandona el combat i va per fugir volant d'aquelles altures. Però el comte, brut de sang, de suor i de pols, no està disposat a perdre a última hora la seva presa i, amb una gosadia temerària, quan veu que el drac obre les ales se li agafa a una de les potes i emprèn la volada amb ell, suspès com un pèndol. Mentre la fera d'ales immenses travessa l'espai de la vall del Ripoll, aletejant com un molí de vent, l'intrèpid comte no perd el temps i, bo i penjat, aprofita la indefensió del monstros ocellot per clavar-li diverses estocades fins a la creu de l'espasa. Tot i la seva força sobrehumana, la bestiassa perd l'esma i acaba per caure a l'altra banda de la vall, a l'anomenat Sot de Golerès, a la falda del Puig de la Creu. Encara debatent-se, després d'aquell vol terrible, el monstre aconsegueix d'arribar, en unes últimes estricades, fins al cim del turó. Però allà, dessagnat i exhaust, finalment agonitza amb uns gemecs i uns brams tan espaordidors que fan tremolar tota la vida del bosc.

Mentrestant, el comte Guifré, que havia quedat estabornit per la caiguda, al Sot de Golerès, es recobra i pujà al capdamunt del Puig de la Creu per contemplar el cadàver de l'enemic vençut. Allí el van trobar els seus companys, que havien davallat de les cingleres de la Mola per anar-lo a auxiliar. El comte, després que tots ells hagueren admirat les dimensions colossals d'aquells membres inanimats que tan terribles havien estat fins feia una estona, disposà que l'escorressin amb molta cura per poder-ne conservar la pell. Així es va fer: li van

llevar aquell cuïro escatós de gran llargardaix i, un cop assecat pel sol, el van omplir de palla per baixar-lo al pla en la forma original del monstre que en poques setmanes havia assolat les terres del Vallès i n'havia acovardit tots els habitants.

Pel camí de Barcelona, les viles i els llogarrets es despoblaven per anar a veure el monstre alat que encapçalava el seguici comtal i per cridar visques a Guifré, el pros comte de Barcelona. Una vegada arribats al Cap i Casal, els herois van ser rebuts per la cort comtal i pel capítol catedralici, que els festejaren com es mereixien durant uns quants dies.

D'aquella feta ençà, l'Església disposà que un cop l'any es recordés tan magne triomf sobre el mal, i fou així com el Drac passà a formar part de la processó anual de la festa de Corpus.

Al Vallès, just al lloc on la Víbria havia expirat, al cim del Puig de la Creu, s'hi va erigir una església, que encara avui, convenientment restaurada, es pot veure des de tota la comarca com un recordatori per als pocs que encara conserven una mica de memòria. Durant segles, a la Mola es va guardar una immensa costella, que la gent de la contrada, del més savi al més enze, tenia per una relíquia de la Brívia. Al seu torn, a l'ermita del Puig de la Creu es podia seure a l'imposant setial d'una vèrtebra, que també era unànimement atribuïda al malèfic monstre medieval. L'església, que tan gelosa ha estat de les relíquies dels sants, no ha volgut tenir cura d'aquestes relíquies del mal, ni tan sols per a exemple allçonador: avui ja no se'n sap pràcticament res.

Doncs bé, bon company de camí, aquest és el final de la nostra excursió fantàstica. No hem viatjat en el temps, que imposa un camí feixuc i tirós, sinó en el somni, que encara que no ho sembli aplanar els corriols més difícils i embrollats. En aquest món de llegenda les peces del trencaclosques encaixen com per art d'encanteri: fins els anacronismes hi tenen el seu lloc i brillen amb la claredat del símbol. Però ara n'hem de sortir: encara som a la canal de Santa Agnès, sempre amb un peu més amunt que l'altre, entre les romàntiques penombres on diu que va créixer la jove feristela vinguda del nord d'Àfrica. Potser ara és el millor moment per emprendre el costerut camí que ens separa de la Cova del Drac, al capdamunt de la canal. La verdor luxuriant de l'humit sotabosc ens confortarà durant l'ascensió. Al gran Morral de la fera antiga, parant el sol del maig, ens hi espera la lleu vibració d'una sargantana.

(Del llibre *Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac*,
en curs de publicació per l'Institut d'Edicions
de la Diputació de Barcelona,
amb fotografies de Joaquim Castells.)

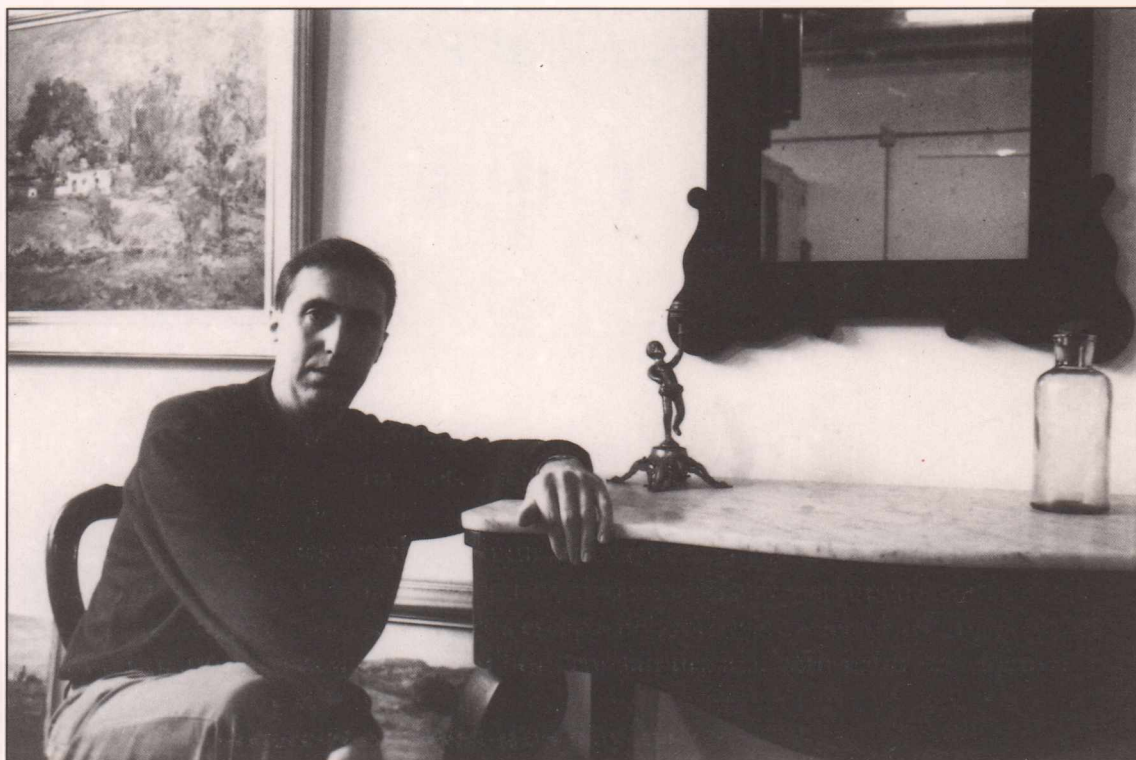

Esteve Prat Paz

P I N T U R E S

Barraca (1995)
Oli sobre tela, 73 x 60 cm

Esteve Prat i Paz va néixer a Castellar l'any 1959. És llicenciat en Belles Arts i professor de dibuix. Ha estat deixeble i bon amic dels prestigiosos pintors Alfons Gubern i Lluís Valls Areny i de l'escultor Adolf Salanguera.

Durant els estudis de Belles Arts va recórrer l'ampli ventall de la pintura, des del realisme i figurativisme a l'abstracció. Confessa que les idees estètiques el van sacsejar profundament. Guarda en gran estima les ensenyances del paisatgista Carralero i d'en Muxart.

Inquiet investigador de possibilitats i treballador constant d'ampli currículum. Reflexiu i ordenat. Exposa la seva obra, ja sigui col·lectivament o individualment, des del 1976. En total 48 exposicions. Enguany n'ha fet tres, a la sala Lleonart de Barcelona, Mercè Soler de Lleida i Santi Art de Castellar del Vallès.

Ha participat en l'Arxiu d'Història de Castellar amb el desig de preservar el patrimoni artístic local. L'any 1990 va escriure l'important llibre *L'art castellarenc*, publicat el 1992, que és un recull molt complet de la nostra herència artística al llarg dels segles i un manual de consulta per al coneixement de l'evolució i de l'estima del nostre art.

És autor també de nombrosos comentaris divulgatius de l'art publicats a *Forja* i *Plaça Vella*. Va ser membre fundacional de Guspi-

ra d'Art, fotògraf, pessebrista, restaurador, muralista i col·laborador en jurats de concursos artístics.

Artista receptiu i amb afany permanent d'aprendre. Dominador de l'ofici. Defineix la pintura a l'oli com l'expressió artística més completa i satisfactòria. A ella s'hi concentra, especialment en els paisatges. S'inspira en la natura, en les flors del camp, en les vores dels camins, en els marges i camps de conreus... Aquests solen ser els temes de referència en la seva obra.

Prat posseeix un gran bagatge o corpus teòric que li facilita la pintura i la llibertat de prescindir a voluntat. És creatiu i apassionat. Gaudeix pintant. La seva obra té força i és especialment atractiva. D'ell ha escrit el crític d'art Josep M. Cadena: «Esteve Prat Paz és un pintor segur en el dibuix i amb el bon sentit de la composició paisatgística. La seva visió pictòrica és postimpressionista, però no es limita a seguir fórmules que assegurin la bona acceptació per part d'un públic tradicional, sinó que planteja amb valentia els problemes pictòrics i els resol amb evident capacitat de transmetre emocions. Resulta interessant en el seu procés d'afirmació de la personalitat pictòrica i convé seguir-lo.»

JOSEP UBASART

—¿Li agrada el seu nom?
 —Sí.
 —¿El treball que fa coincideix amb la seva vocació?
 —No sé massa bé què és la vocació. El meu treball té moltes facetes diferents, unes m'agraden més que altres segons l'interès que em desperten, i aquest interès és variable. En general sí que m'agrada la feina que faig.
 —Digui'm una ocasió en què l'atzar hagi modificat clarament la seva vida.
 —No crec massa en l'atzar; no podria dir-ne cap en concret.
 —Quan la raó diu una cosa i el sentiment una altra, ¿per quin dels dos es decanta més sovint?
 —Per la raó, tot i que els sentiments són la base per aplicar-la i que s'ha d'intentar no ofegar-los massa.
 —¿Què li agradaria canviar del seu entorn més immediat?
 —La hipocresia, la violència, l'estupidesa, la pobresa, l'atur, el patiment, l'enfermetat...
 —Per curta que fos, ¿quina ha estat la seva passió més intensa?
 —Rarament m'afecten passions intenses, més aviat moderades i constants. Una d'elles podria ser la curiositat.
 —¿A què li resulta impossible dir no?
 —Pràcticament a res. Poques vegades dic no, encara que hi ha ocasions en què ho hauria de dir més.
 —¿Amb quin dels cinc sentits se'l pot seduir més fàcilment?
 —Amb la vista.
 —¿Què fa quan se sent acorralat?
 —Primer posar-me nerviós, després intentar tranquil·litzar-me i finalment pensar com trobar una sortida, la millor possible o la menys dolenta.
 —¿Quina història de ficció li hauria agradat haver protagonitzat?
 —M'agradaria poder retrocedir en el temps. Centrar-me com a espectador en períodes determinats de la història per veure com vivien els homes, què sabien, què feien i per què ho feien. Conèixer moltes coses que ara desconec o no entenc.
 —¿Quina història de ficció li hauria agradat haver inventat?
 —Cap, em falta imaginació.
 —¿Què és el que més fàcilment es perdona a vostè mateix?
 —Entre moltes altres coses, la meua vanitat.
 —¿I als altres?
 —Pràcticament tot, a no ser que s'hagi actuat premeditadament, encara que em costa més oblidar.

—¿Quant triga a recuperar-se d'un èxit i quant d'un fracàs?
 —Donat que els fracassos i èxits són sempre relatius, d'un fracàs molt i d'un èxit bastant.
 —Expliqui'm una situació en què s'hagi volgut fondre.
 —No en recordo cap de concreta; alguna planxa grossa comesa involuntàriament, alguna postura massa dura o poc meditada que ha pogut fer mal i després sap greu.
 —¿Quina música l'emociona fins a fer-lo plorar?
 —Poden ser diverses. Depèn de la situació, de l'ambient, de l'estat d'ànim.
 —¿En quina circumstància cantaria un himne?
 —En poques i, dintre d'aquestes, quan les condicions ho requerissin pel bé del meu país.
 —Si es veiés forçat a ocupar un càrrec polític, ¿quin exerciria amb més entusiasme?
 —Qualsevol relacionat amb la cultura i l'urbanisme a fi d'intentar millorar, si cap, el nivell estètic i el creixement de les persones, en definitiva la qualitat de vida.
 —¿A quin personatge viu li canviaria l'ofici?
 —A cap. Mentre no es trepitgi o molesti als altres. Crec que cadascú fa el que pot, el que el deixen o el que li convé.
 —Imaginem que Aladí li ha satisfet els seus dos primers desitjos personals, ¿quin seria el tercer?
 —Arribar a ser un bon pintor, i a més reconegut.
 —¿Com s'imagina el paradís?
 —De cap manera. No sé si existeix.
 —Si pogués, ¿a qui faria tornar a la vida?
 —A ningú. Malgrat que certes morts sobten i penses que no s'haurien d'haver produït, crec que dels morts se n'ha de guardar els bons records i aprofitar els bons consells.
 —¿Què pensa en llegir els versos de Jaime Gil de Biedma: «Envejecer, morir, es el único argumento de la obra»?
 —Que en el fons és cert, però que mentre vas envellint i morint una mica cada dia, vas trobant al llarg d'aquest procés moltes coses bones i interessants i vas coneixent a moltes persones que val la pena conèixer-les.
 —¿Què és el que dona sentit a la seva vida?
 —Moltes coses, l'estimació, la família, l'amistat, els amics, la curiositat, el saber, el treball.
 —¿Què canviaria de vostè mateix si pogués?
 —Una mica del meu caràcter, però tampoc massa, al capdavant el meu caràcter m'ha fet així i no d'una altra manera.

Feixes (1981)

Oli sobre tela, 54 x 73 cm.

Menció d'Honor en el «XXIII Premi a la Pintura Jove»
de la Sala Parés, de Barcelona, el 1981

Flors (1992)
Oli sobre fusta, 41 x 33 cm.

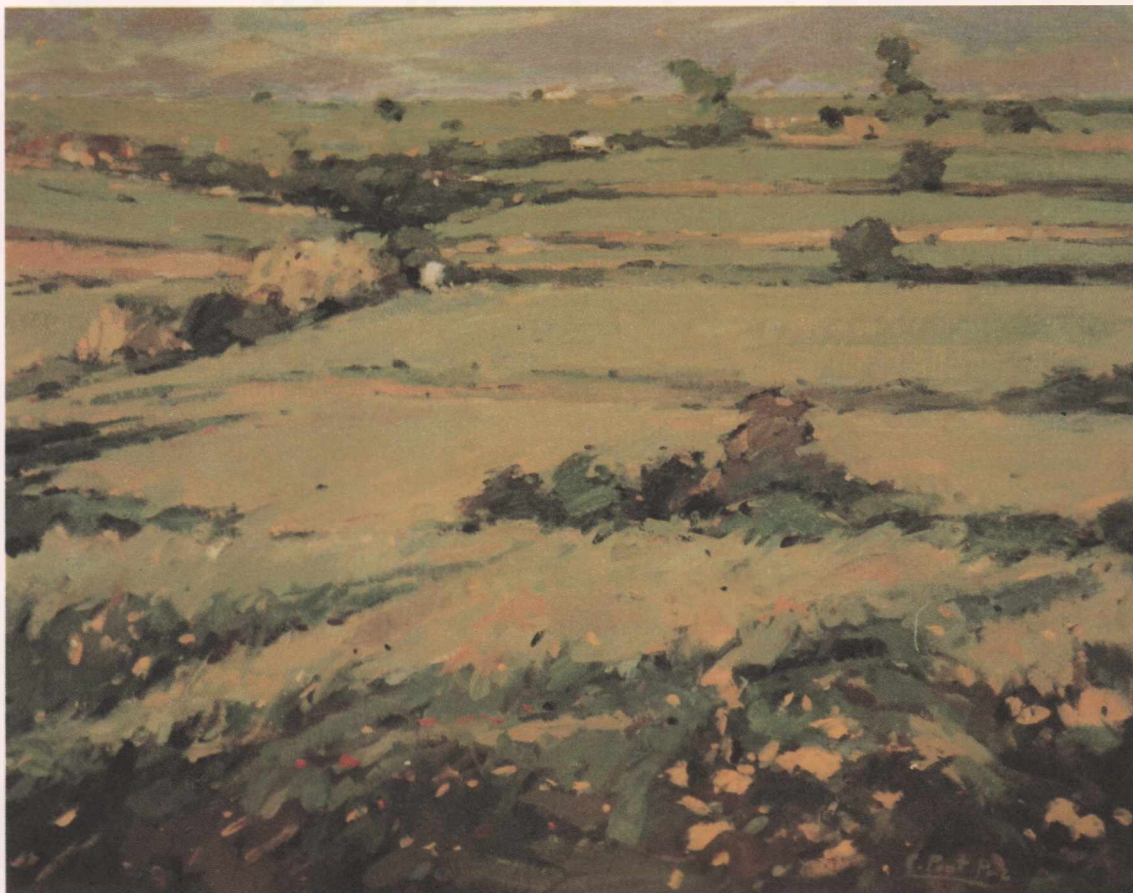

Detall de l'església de Castellar (1987)
Pintura al fresc, 32 x 26 cm.

Delta de l'Ebre (1990)
Oli sobre tela, 81 x 54 cm.

Torrent de Colobriers (1995)
Oli sobre tela, 92 x 73 cm

Josep Ramon Recordà

ENTREVISTA A JOSEP M. AINAUD DE LASARTE

Josep Maria Ainaud al despatx de casa seva. (Foto: Jordi Soler.)

Josep Maria Ainaud de Lasarte.

Historiador, advocat i polític. Nascut a Barcelona l'any 1925, col·labora a la premsa, la ràdio i la televisió en temes de cultura i d'història. És redactor de la revista «Historia y vida», soci d'honor d'Òmnium Cultural i Premi Jaume I per la seva actuació de promotor de la cultura catalana. Ha publicat nombrosos estudis sobre història de Barcelona i de Catalunya i és autor de biografies de Prat de la Riba, Macià, Cambó i Ventura Gassol.

Actualment treballa en una obra

monumental sobre «Sant Ramon de Penyafort i el seu temps», «Sant Jordi, patró de Catalunya» i l'edició de les obres completes d'Enric Prat de la Riba. Ha enllestit un treball sobre «El llibre negre de Catalunya», que recull els diversos intents al llarg de la història per acabar amb la personalitat nacional de Catalunya.

Ha estat diputat al Parlament per Convergència i Unió i regidor de Barcelona.

En l'actualitat és president dels «Amics de la Ciutat» de Barcelona.

El dilluns 28 d'agost, a les sis en punt de la tarda, tal com havíem convingut, ens aplegàvem amb l'amic Josep Ubasart a la casa de l'historiador i polític Josep Maria Ainaud, un pis situat a prop de la Sagrada Família. Ens va rebre, amb la seva proverbial amabilitat, en un despatx atapeït de llibres, pintures i objectes ben variats, entre els quals sobresortia la famosa peça que Joaquim Maria Puyal regalava als seus convidats al programa «Un tomb per la vida».

El senyor Ainaud ha concedit multitud d'entrevistes i ha donat moltes conferències arreu de Catalunya. Ha vingut també diverses vegades a Castellar, ja que té molt clar allò que li van ensenyar els seus mestres: «La informació i la cultura s'han de compartir amb els altres».

—Vostè, senyor Ainaud, ha dit en moltes ocasions que en el fons tot el que explica és allò que li van transmetre els seus mestres...

—Exacte. Els grans mestres que jo he tingut, com a historiadors, han estat Ferran Soldevila, Agustí Duran i Sampere, Luis García Valdeavellano, a la Universitat, i Jaume Vicens i Vives, Enric Bagué i el meu germà Joan Ainaud. Aquests mestres em van ensenyar sobretot a saber on havia d'anar a trobar allò que jo no sabia, que és la primera condició que ha de tenir un historiador i allò que hauria de donar la universitat i no dona...

Crec que el millor homenatge que puc fer als meus mestres és compartir amb els altres allò que he après. Hi ha universitaris que això no ho entenen: el que saben s'ho guarden perquè ningú no els ho prengui. A mi això em sembla vergonyós. Crec que el que tu saps ho has de compartir amb els altres.

—¿Quines són les idees i els valors que li van transmetre aquests mestres?

—Bàsicament el respecte a les idees dels altres. Mireu, les persones davant de la vida tenen dues actituds: els qui creuen que només hi ha una sola veritat, religiosa, econòmica, política, literària, lingüística... i que de tant creure-ho la volen imposar sigui com sigui, i la de les persones que creiem que la diversitat és més enriquidora que l'uniformisme. El fet que hi hagi diverses races, religions, llengües, cultures, opcions polítiques... és més enriquidor. Ja sé que seria més còmode que en el món tothom parlés la mateixa llengua, però això comportaria l'eliminació de totes les altres literatures, cosa que seria molt empobridora.

—Aquests valors ¿creu que els mestres d'avui també els transmeten als seus alumnes?

—En general no. En part perquè tampoc no els han après. Tots transmetem allò que ens han ensenyat i com que ells no han estat educats d'aquesta manera no els poden transmetre. Això és preocupant. Mireu, bàsicament la cultura és investigació i creació, però també, en una gran part, transmissió de les coses que tu has adquirit. Si no la cultura es trenca, que és el que va passar a Catalunya l'any 1936 i també a partir del 1939, acabada la guerra civil, quan es van haver d'exiliar més de cent mil catalans, una quantitat potser numèricament no molt gran, però sí qualitativament, perquè va trencar l'espina dorsal del país: sindicalistes, polítics, intel·lectuals, no només d'esquerra sinó de totes les ideologies: Cambó, Companys, el cardenal Vidal i Barraquer, Josep Trueta... el nostre país va quedar profundament trencat.

—¿Quins records té del seu pas per la Universitat?

—Molt bons amb els companys i amb alguns professors. D'altres, sobretot als anys 40 i a la facultat de Dret eren impresentables pel seu sectarisme. El que és bo en la persona és que recordem els bons records i oblidem els altres; ara, oblidar els mals records no vol dir no tenir memòria històrica...

—Perquè en la Universitat d'aquella època l'anticatalanisme i la repressió eren brutals...

—Sí, l'ambient era profundament anticatalà a causa del sistema d'imposició franquista. No ho era, però, entre la gent. Nosaltres vam viure del 1945 al 1950 la decadència d'aquest sistema donat que els aliats van guanyar la segona guerra mundial i aleshores l'ambient pro-nazi del franquisme va anar baixant de pressa. Amb tot, he de dir que a mi, quan em van detenir pels fets del febrer del 1946, la sala on em van interrogar estava presidida pels retrats del general Franco, de Mussolini i de Hitler, i això cal explicar-ho.

—Ara la Universitat és ben diferent, s'ha massificat, fruit del nivell de vida, i ha augmentat l'educació i la cultura...

—Més que augmentar la cultura el que ha crescut és el coneixement, que és una altra cosa. Jo no diria que l'educació ha crescut en la mateixa proporció. Quan una cosa tendeix a estendre's en superfície, perd en intensitat. Això ha passat sempre i en tot. L'extensió dels coneixements és positiu. Però crec que a la gent li falta un canemàs interior on situar els coneixements que tenen. Per exemple avui, a través de la televisió, qualsevol persona té uns coneixements que mai ningú havia tingut en la història de la humanitat. Aristòtil o Sant Tomàs d'Aquino, per exemple, avui no passarien del COU. Així de clar. La gent d'avui tenen notícia de moltes coses, ¿però saben moltes coses? Tothom sap que hi ha conflictes a l'antiga Iugoslàvia, ¿però saben el com i el perquè —les preguntes clàssiques— d'aquesta situació?

—Vostè ha estudiat a fons la història de Catalunya i la d'Espanya. ¿Creu que en el fons Catalunya i Espanya són molt diferents, fins i tot irreconciliables?

—No, no, som perfectament reconciliables com totes les coses que són diferents. A més en la història hem tingut molts punts de contacte i de fricció que fa que els haguem d'estudiar. No es pot fer una bona història d'Espanya sense estudiar la història de Catalunya i a l'inrevés. I una altra cosa, tampoc no es pot fer una història del nostre país sense estudiar la història de la Corona d'Aragó, perquè aquesta afirmació dels Països Catalans és científicament impresentable, amb perdó. La llengua catalana no era la de la Corona d'Aragó. La gent confon regió —un concepte geogràfic i econòmic— amb nació —concepte cultural i històric— i estat —concepte jurídic i polític—. La Corona d'Aragó era un concepte jurídic i polític amb estructura d'Estat. Nosaltres hi formàvem part, però això no volia dir que fóssim aragonesos. Tots tres països, Aragó, Catalunya i València tenien les seves pròpies institucions. Dir que perquè tenim la mateixa llengua hem de tenir la mateixa estructura política no s'aguanta.

En el cas de Catalunya i València hem de dir que la llengua és indubtablement la mateixa, amb diferències dialectals, però ha estat un error històric voler agrupar els dos països sota un mateix organisme anomenat Països Catalans. El triomf recent del PP a València ho demostra, ja que els partidaris d'aquella fórmula han tingut un resultat electoral pràcticament nul.

—¿Creu viable la independència de Catalunya respecte d'Espanya?

—Sí, i en privat hi ha moltíssims catalans que la defensen. Ara bé, no hem de confondre la independència amb la llibertat. Per a una comunitat humana és més important la llibertat que la independència. I les coses s'han d'explicar bé perquè no es confonguin. La independència vol dir que no depens de ningú, però això no ga-

ranteix la llibertat dels individus d'aquella comunitat. Parlem clar. Albània és un país independent però a ningú no ens faria il·lusió ser albanesos, amb tots els respectes. És més important, doncs, la llibertat que la independència. Ara bé no pots renunciar mai a cap dels dos conceptes, llibertat i independència, com no pots renunciar al dret a l'autodeterminació que vol dir la llibertat que té un poble a escollir lliurement el seu destí. El problema és que els drets de les persones són reconeguts universalment però els drets dels pobles no.

—Si els catalans exercíssim el dret a l'autodeterminació i es posés a votació la independència de Catalunya, ¿creu que els catalans votariem a favor?

—En aquests moments el poble català votaria en contra de la independència, i només cal que aneu pel carrer i ho pregunteu. I és que no es tracta d'un sentiment sinó d'una convicció. S'haurien de produir no només unes campanyes informatives sinó un canvi d'actitud per tal que la gent veiés que el reconeixement de la seva llibertat com a poble és bona per ella mateixa. Això s'hauria de fer dia a dia, no en un míting esporàdic, i a través de tots els mitjans. Es necessita molt de temps, perquè el canvi d'actitud de les persones —els canvis històrics— no es produeixen mai d'una forma ràpida, són molt lents.

—Darrerament ha publicat un estudi, *El llibre negre de Catalunya. De Felip V a l'ABC*, en què analitza la persecució que ha sofert Catalunya des de Felip V a l'actualitat...

—Vaig començar amb el Decret de Nova Planta tot i que els atacs contra Catalunya són més antics. En alguns d'aquests documents es veu ben clar que la conquesta de Catalunya no va ser per convicció dels catalans sinó per la força de les armes. És allò del 1714: «Habiendo cesado por la entrada de las armas del Rey en esta ciudad y plaza, la representación de la Diputación y la Generalidad de Cataluña...» que lliga amb els decrets d'en Franco del 1939.

Aquestes actituds anticatalanes no són només polítiques sinó que estan arrelades entre molta gent, i el que més em dol han estat els articles i tertúlies de la Cope, Tele 5 i Antena 3, perquè han fet més mal que algunes lleis, perquè una llei al cap i a la fi es pot derogar, però les actituds queden; és allò de «calúnia, que alguna cosa queda». És la mateixa tàctica que usava Goebbels quan deia que una mentida repetida diverses vegades tenia la mateixa força que una veritat.

Aquestes campanyes també han afectat Catalunya, cosa que explica una part de la pujada del PP.

—¿I com s'explica l'enveja i la intolerància que senten els espanyols contra els catalans?

—En part perquè nosaltres no hem donat una imatge prou clara del que és Catalunya. De llibres en castellà defensant Catalunya no se n'ha escrit ni un, en canvi criticant-nos a nosaltres se n'han escrit centenars. A la gent de les regions pobres sempre se'ls deia que ells eren pobres perquè els catalans eren rics. Encara avui hi ha polítics que utilitzen aquesta tàctica: «Sí, ja sé que es mentira, pero me da votos», confessen.

Quan jo anava a Andalusia, d'on era originària la meva mare, molts em deien: «Es catalán pero es muy buena persona». ¿Què vol dir aquest «pero»?

Ara, jo us he de dir que el problema més greu que hi ha a Catalunya i que ve de molt lluny, és que molts catalans no exerceixen de catalans. Aquest és el veritable problema, no la gent que ha vingut de fora. Els catalans que se'n diuen però que parlen a casa en castellà amb la dona i els fills sense motiu, que no compren diaris ni llibres catalans ni veuen televisió en català, no ajuden a la normalització del nostre país.

Això mateix li deia al president Pujol l'altre dia quan en una conversa privada em preguntava quin balanç feia d'aquests quinze anys d'autogovern. Li vaig dir que creia que el camí que havíem emprès era bo, però que la velocitat de creuer era baixa.

—¿I com es fa per anar més de pressa?

—La política no té cap secret. La política són uns objectius, uns recursos —que en el nostre cas són molt més insuficients del que caldria— i unes prioritats.

Una cosa que el president Pujol sap fer molt bé és donar una imatge de poder superior al que en realitat té. Penseu que el President no té ni les caixes ni les diputacions, ni els governadors civils i militars... ¿quin poder té? Si en lloc d'en Pujol tinguéssim un altre polític, la Generalitat no passaria de ser una Diputació, com passa en les altres comunitats autònomes llevat de la basca.

—En la seva vida, vostè ha tingut diversos càrrecs polítics, diputat al Parlament, regidor de l'Ajuntament...

—Sí, però sempre han estat càrrecs d'elecció popular, que tenen un nomenament per un temps determinat. No he volgut mai càrrecs de designació directa, com ara conseller o secretari general de la Presidència, com volia el president Pujol, perquè «els càrrecs que et nomenen amb el dit, et separen amb el peu».

Jo al president l'aprecio i el valoro molt. Fa cinquanta anys que el conec, d'ençà que ell tenia només quinze anys i ja venia per casa meua a xerrar de Catalunya i a demanar-me llibres. Crec que és el polític més preparat que tenim actualment no només a Catalunya sinó fins i tot a Espanya, i també un dels millors d'Europa, on per cert estem travessant una crisi de lideratges. Ara bé, Jordi Pujol té un caràcter molt diferent al meu i jo li discuteixo moltes coses amb les quals no estic conforme. Sé que no podríem fer una bona tasca junts.

—¿Hem tingut bons polítics al segle xx?

—Sí, però no han estat mai en el lloc que els corresponia. Cambó, Carles Pi Sunyer, eren bons polítics, però no van trobar el seu lloc. Macià no era un bon polític però va tenir el lloc que li corresponia —molt poc, però, tres anys—.

Comanys era una persona que hauria tingut una gran activitat en un país normal però que va haver de suportar una guerra brutal. Tot i que en el seu mandat va tenir alguns errors, cal convenir que la seva mort el va dignificar enormement.

El cas del president Tarradellas és comparable a la del president Macià, o sigui una persona que troba el seu moment oportú: sortir al balcó i dir «Ja sóc aquí!». El que passa és que no va saber trobar el moment de retirar-se, i els darrers anys va fer bastanta pena manipulats per altra gent i fent algunes declaracions fora de lloc. I és que a vegades els polítics no s'adonen que l'important no és arribar al lloc que desitgen sinó saber trobar el moment oportú de marxar. Per exemple, ara penso en una persona que aprecio particularment que és el president Felipe González. Si hagués renunciat al càrrec fa dos anys, ara seria una gran figura de la història d'Espanya: un xicot jove de Sevilla que de la clandestinitat passa a la presidència del govern d'Espanya, el primer govern socialista en un règim monàrquic, i que fins i tot arriba a presidir el consell de ministres europeus, Déu n'hi do! Però no s'ha sabut retirar a temps i ara està embolicat en un gran nombre d'escàndols.

—I el president Pujol, ¿no hauria també de buscar-se un relleu i marxar?

—No, ell hauria d'estar-se una altra legislatura i arribar a l'any 2000, i aleshores sí, buscar-se un relleu i plegar. El cas d'en Pujol no és comparable al de Felipe González perquè el govern d'Espanya fa segles que dura i en canvi el nostre no. Després de quaranta anys de dictadura franquista necessitàvem una llarga etapa de normalització i això el president Pujol ho ha fet possible. Pot ser que algú critiqui que en aquests anys hem anat massa a poc a poc, però és que al president Pujol li fa pànic pensar en la possibilitat històrica de tornar enrera. I això s'ha de comprendre.

PER QUÈ FILOSOFIA?

En el temps que porto ensenyant filosofia als adolescents m'han preguntat moltes vegades: ¿Per a què serveix la filosofia? ¿Per què he d'estudiar filosofia si per al que jo vull fer no m'ha de servir? I tenen raó: la filosofia no serveix per a res, per a res pràctic. Un no pot muntar un negoci de filòsof, i les grans multinacionals no demanen en el currículum el saber filosòfic com un requisit imprescindible per poder entrar-hi a treballar.

Però això que la filosofia no serveix per a res ja ho havia dit Aristòtil (aquell vell filòsof del segle IV aC); i tot i que no serveix per a res i que ho sabem des de fa tant de temps, tenim una història de 26 segles de pensament filosòfic. Alguna cosa hi deu haver en això de la filosofia.

Què és la filosofia? Aquesta és una pregunta que tot filòsof es fa. Si hagués dit això a classe, segur que tindria un alumne que ja hagués aixecat la mà i que amb una expressió escèptica i sorneguera hauria exclamat: però si ni els mateixos filòsofs saben què és la filosofia, què em vénen a explicar, home? En la mateixa filosofia hi ha la pregunta sobre la pròpia activitat filosòfica; però tot i no tenir-ho absolutament clar, sí que podem dir alguna cosa sobre la filosofia. Anem a intentar-ho.

La filosofia neix de la necessitat humana de saber, de conèixer. Som animals curiosos, però no ho som per elecció sinó per necessitat. Mentre que la resta dels animals no es fan cap pregunta metafísica, nosaltres no podem deixar de fer-nos-en.

Tots els animals estan més o menys determinats, és a dir són més o menys lliures, depenent del grau de desenvolupament del seu sistema nerviós; de tal manera que qui el té menys desenvolupat tindrà una conducta més lliure, ja que serà més capaç d'aprendre noves pautes conductuals.

Els avantatges que té la conducta regulada pels instints és que no cal aprendre res; quan es neix «ja se sap tot allò que cal saber», és a dir: què i com menjar, respondre a les situacions de perill per tal d'autoconservar-se i, finalment, saber com actuar davant de la necessitat sexual per procrear i perpetuar l'espècie. Ara bé, aquest tipus de conducta instintiva és rígida, poc plàstica i difícilment

modificable, de tal manera que a poc que variïn les circumstàncies i el medi en què es desenvolupa la conducta de l'animal, aquest es troba amb dificultats per adaptar-se als canvis i en molts casos la seva espècie acaba desapareixent.

En canvi els animals, amb un sistema nerviós més desenvolupat —i al capdamunt de tots ells hi ha el de l'home—, tot i que els instints condicionen la seva conducta, no són determinats per ells, la qual cosa vol dir que hem d'aprendre bona part de les pautes conductuals. A la capacitat d'aprenentatge, és a dir de solucionar els problemes que es van presentant i de trobar solucions noves a problemes antics, li donem el nom d'intel·ligència. Així doncs, l'avantatge de la conducta intel·ligent és la seva gran plasticitat i capacitat d'adaptació. Ara, això sí, cal aprendre-ho tot.

La conducta d'alguns animals superiors la podem qualificar d'intel·ligent. S'ha fet una gran quantitat d'experiments i estudis de la conducta dels micos en els quals es posa de manifest que són capaços de resoldre determinats problemes. Fins i tot, si es fa un estudi comparatiu entre el comportament d'un mico acabat de néixer i el d'un nadó humà i es fa un seguiment del seu desenvolupament durant els dos primers anys de la seva vida, podem observar que durant el primer any, que correspon quant a desenvolupament intel·lectual al que s'anomena període de la intel·ligència psicomotriu, el mico és considerablement més hàbil i aprèn amb més facilitat i rapidesa, i per tant, podríem dir que és més intel·ligent que el nadó humà. Però a partir d'aquest moment, quan el nen comença a introduir-se en el món del llenguatge, s'estableix una diferència entre el mico i l'home que aquell mai més podrà superar. Amb el llenguatge, l'home s'introdueix en el món dels conceptes i del simbolisme, de tal manera que a partir d'ara no haurà de manipular la realitat per tal de resoldre un problema; només caldrà que se'l representi mentalment i que li doni una solució des d'aquesta representació evitant d'aquesta manera d'haver d'avançar per tempteig.

Per tant, la gran diferència entre l'home i l'animal és que aquell té la capacitat de pensar mitjançant representacions mentals de la realitat a les

quals anomenem conceptes, i de comunicar aquest pensament a través del llenguatge simbòlic. El llenguatge impregnat de pensament és allò que ens caracteritza com a humans, el que ens permet ser conscients de nosaltres mateixos i de la realitat que ens envolta. Els animals estan immersos en la realitat, nosaltres podem prendre-hi distància i objectivar-la. Això també ens fa lliures —una altra característica estrictament humana—. Podem objectivar la realitat i a més no estem determinats per la naturalesa. Un home pot fer una vaga de fam, per exemple, per demanar justícia; pot també renunciar a la seva sexualitat en funció del valor de la puresa envers la transcendència. Dues conductes força antinaturals que cap animal pot dur a terme.

L'animal quan té gana no pot fer altra cosa que menjar i si les circumstàncies no li ho permeten es desesperarà, i davant la necessitat sexual actuarà exactament de la mateixa manera. L'animal neix, creix, es reproduïx i mor. L'home també, però tot és més complex per a ell. No naixem ni morim de qualsevol manera. L'Antropologia Cultural ens mostra que des de les cultures més primitives, els esdeveniments de la vida humana són rituals, simbolitzats.

Podríem dir que la història de la humanitat és el camí que ha recorregut l'home per sortir de la naturalesa i construir la civilització i la cultura. Som uns éssers antinaturals, i en no tenir lleis naturals que ens determinin en la nostra conducta, hem hagut de crear-les nosaltres, i no només això, nosaltres també busquem un sentit a la nostra existència.

Així doncs, en ser lliures, és a dir, en no estar determinats per lleis de la naturalesa, i en tenir la possibilitat del pensament racional i de la comunicació a través del llenguatge, no podem deixar de ser filòsofs.

Ens estem preguntant des de sempre com és la realitat que ens envolta i si la podem arribar a conèixer o no, i per tant, en què consisteix el coneixement vertader; però també ens preguntem sobre com hem d'actuar i quina és la manera correcta de fer-ho, què és la justícia i com aconseguir-la, i finalment quin sentit té la nostra existència i si hi ha alguna cosa més a part d'això que tenim.

Aquestes preguntes generals les podem concretar encara més.

L'home, precisament perquè no està immers en la realitat sinó que és capaç d'objectivar-la i per tant de representar-se-la com una cosa diferent d'ell mateix, es fa immediatament la pregunta so-

bre la naturalesa d'aquesta realitat que l'envolta. ¿Què és això que em resulta estrany i que de vegades fins i tot m'és hostil? Els primers intents d'explicació de la realitat els trobem en les explicacions mítiques, els fonaments de les quals eren la imaginació i l'antropofornisme. La filosofia pretén explicar la realitat des de la raó; però les respostes que va començar donant eren massa especulatives i la naturalesa de la pregunta excessivament radical.

La pregunta sobre la realitat, ara mateix, no s'intenta de respondre des de l'especulació filosòfica, sinó que és una resposta que s'ha deixat en mans de les diferents ciències particulars; tot i que cap d'elles formula la pregunta amb la radicalitat que tenia en el seu origen per la filosofia. El filòsof volia saber què és la REALITAT, i buscava una resposta absoluta.

Des de la mateixa filosofia, i justament perquè el filòsof busca el rigor i la veritat, va sorgir el convenciment de la impossibilitat de respondre a una pregunta tan radical, i de mica en mica en el si mateix de la filosofia es van anar obrint pas les ciències particulars, amb unes intencions més modestes, més limitades, però també amb uns resultats molt més fiables. No podem conèixer què és la REALITAT, però sí que podem conèixer com són algunes coses d'aquesta realitat i quines són les lleis que expliquen el seu funcionament.

Ara bé, la filosofia està sempre al costat de la ciència com un corcò, perquè constantment li està demanant si el mètode que utilitza per arribar al coneixement és o no un mètode fiable, i també es demana sobre la manera correcta de construir les teories científiques. En una paraula, la filosofia no és la ciència mateixa però vetlla pel rigor i la fiabilitat del saber científic.

D'altra banda, a l'home no només se li presenta el problema de la realitat, sinó que en té d'altres, el centre dels quals és ell mateix.

Com ja he dit abans, els homes en ser lliures des del punt de vista de la determinació natural, hem hagut d'inventar les lleis que regulin la nostra conducta.

De la mateixa manera que el primer intent de respondre a la pregunta sobre la realitat va venir del mite, també trobem en aquest les primeres normes sobre la conducta humana, de tal manera que eren els déus, o el Déu, qui posaven les lleis, i si aquestes no es complien hi hauria un càstig, tan terrible com només el pugui fer un déu. També eren els déus mífics els qui triaven els seus re-

presentants a la terra perquè governessin. En aquells temps semblava tot més fàcil perquè les lleis imposades pels déus eren inqüestionables i determinants. Però hi va haver una d'aquestes societats mítiques en la qual les circumstàncies van fer que es quedessin sense mite i sense déus, de tal manera que no tenien ningú que els digués què havien de fer; aleshores no els va quedar més remei que fer-los ells mateixos, i els van sorgir un grapat de qüestions: ¿què és una acció bona? ¿És el mateix l'acció bona que l'acció útil? ¿El concepte d'allò bo ha de ser el mateix per a tothom i per a tots els temps o cadascú té el seu propi concepte de bondat?, etc.

I a l'hora de pensar sobre la convivència en comú va passar el mateix: ¿necessitem ser governats?; i si és així ¿qui ens ha de governar i com?, ¿com han de ser les lleis socials perquè hi hagi un equilibri entre autoritat i llibertat?, ¿en què consisteix la justícia?, etc.

Les respostes a aquestes qüestions han estat variades tant en allò que fa referència a l'ètica com a la política.

L'origen dels valors ètics s'ha posat en la transcendència com en l'objectivitat basada en la raó, en la utilitat i el plaer, o senzillament en les circumstàncies socials. Però el més important és que la qüestió dels valors que marcaran les lleis de la nostra conducta no és tancada i que és necessari seguir pensant sobre això, per exemple per determinar si la solidaritat és o no un valor, si és millor o no ser racista, etc. Qüestions que continuament hem d'estar plantejant perquè del fet que ho tinguem clar o no dependrà el tarannà i fins i tot el futur de la nostra civilització. I és per això que la problemàtica de l'ètica és fonamental en el pensament filosòfic actual.

La reflexió filosòfica entorn a la qüestió política també ha estat molt diversa. S'ha pensat que el millor governant seria el filòsof perquè aquest és qui coneix la idea del Bé i la Justícia, i a més no li agrada el poder. D'altres van estudiar les diferents formes de govern que existien a la seva època, i, després de comprovar quina era la que millor funcionava, aquesta és la que van recomanar. Hi va haver també, qui va descriure perfectament en què consisteix l'exercici del poder quan aquell que l'exerceix l'únic que vol és això, «poder». El pensament filosòfic també s'ha encaminat cap a l'origen de la societat i la naturalesa del pacte social, sobre el respecte de l'individu en el si de la societat, sobre la valoració dels diferents règims polítics en base al respecte dels drets hu-

mans, etc. I la tasca de la filosofia encara no ha acabat en aquest terreny, perquè cal vigilar constantment per tal que la irracionalitat i la barbàrie no s'imposi sobre la racionalitat.

Però encara busquem més els homes, busquem un sentit a la nostra existència, busquem una resposta al perquè de tot plegat. Sembla ser que des de la raó una resposta d'aquesta mena no aconseguim donar-la. Trobem sentits parcials que ens duren més o menys temps i, generalment, procurem al·ludir la qüestió sobre el sentit de la nostra existència, perquè ens provoca una mica de vertigen, ens depassa; i segurament per les raons anteriors tampoc volem pensar en la mort, de tal manera que vivim com si mai no hagués d'arribar el moment de morir-nos, sembla que només es moren els altres. Però no podem deixar de banda mai la certesa que l'home és un ésser finit.

La consciència de la nostra finitud, de la nostra limitació, ens hauria de servir per fer-nos més humans, per reconèixer que tots estem iguals en aquest sentit. Però més aviat passa el contrari, quan ens adonem de la veritat inexorable de la nostra existència el que volem és transcendir-la, sigui a través d'allò material o d'allò espiritual. Volem deixar un imperi, uns fills, el nostre nom en un carrer, una estàtua o un quadre, un llibre, idees o bé ser immortals en el més enllà.

El que més li costa de suportar a l'home és aquesta limitació. Els animals no són conscients de la seva pròpia mort, no saben que un dia han de morir, nosaltres sí; per això no podem deixar de fer-nos preguntes, és a dir, no podem deixar de ser filòsofs.

La filosofia és inevitable, ja que forma part de la mateixa constitució de l'home, fins al punt que si un dia deixem de fer-nos preguntes filosòfiques segurament serà perquè l'home tal i com l'entendem ara haurà desaparegut, o tornarà a ser un animal o bé serà una simple màquina; en qualsevol cas, no hi haurà racionalitat, ni pensament, ni llibertat.

Quan ens preguntem per la utilitat de la filosofia ho fem des del punt de vista de l'home pràctic que busca en les coses un rendiment a la curta o a la llarga, quasi sempre de tipus material. En aquest sentit la filosofia és inútil, perquè com diu Bertrand Russell: «El valor de la filosofia s'ha de trobar exclusivament entre els béns de l'esperit i només els qui no són indiferents a aquests béns poden arribar a la persuasió que estudiar filosofia no és perdre el temps.»

Jacint Torrents

«LA JOIA DE VIURE» I ALTRES ESCRITS

*A la Maria-Dolors.
Ho hem viscut junts.*

Prat del Monegal, Vall de Lord (Solsonès)

Foto: Jacint Torrents, 1995

La joia de viure

El monjo ancià va explicar a tot el grup en què consistia la vida monàstica. Després es va obrir un torn de preguntes. Algú li va demanar amb quina paraula o frase definiria la seva vida de monjo. L'home va somriure amb una transparència total. «La joia de viure!», va exclamar.

Darrere seu, pel finestral de la sala, vèiem els rostolls daurats sota la llum de la tarda. El monestir era al bell mig de la solitud dels camps, en una cruïlla de camins. Els homes del silenci i de la pregària —els homes «ebres de Déu», com s'ha dit— sovint han atret una multitud de gent. I causa admiració saber que Europa fou evangelitzada per monjos, amb la seva vida discreta i assossegada.

La joia de viure! ¿Hi ha gaire gent, d'entre nosaltres, que pugui —que gosi— afirmar que aquest és el resum de la seva vida, la clau de la seva existència? I, tanmateix, si de la vida no en traïem això —la joia—, val la pena viure-la?

Si, en aquest món, ningú no s'escapa del sofriment, dels dies grisos o negres, o dels problemes que tard o d'hora ens fan urpada, com ha de ser possible la joia?

La joia de viure és el resultat d'un llarg aprenentatge. Aprendre a viure amb èxits i fracassos, amb salut i malaltia, amb festes i treballs, fins i tot amb la mort propera. La joia de viure neix d'una simplicitat retrobada. La simplicitat de saber-se criatura viva davant el Creador.

«Respiro, i, per tant, sóc feliç; i en cada alenada sento el batec de Déu i l'himne de l'univers», va acabar dient el monjo. Una puput bellíssima ens mirava, extasiada, des de l'ampit. El sol es colgava rere les feixes. Al captard les cigales xisclaven un càntic de lloança.

Saciat d'aquesta bellesa

Escriu aquestes ratlles al bell mig de l'estiu. Tinc al davant les immenses moles dels Pirineus. I als meus peus valls estretes i verdejants, obertes pels rierols, on s'agombolen poblets, pastures i ramats.

Fa dies que no lleigeix cap diari. És un exercici de desintoxicació i de relax. Abans de vacances, les notícies ens transmetien una imatge del món dantesca i tràgica, neuròtica, que ens feia pensar en una humanitat decadent o incompetent, tenallada pels braços del mal.

Però el món no és només això. És també aquesta bellesa natural que es contempla des d'aquí dalt, aquest aire tan net que es respira i el silenci benaurat, que retorna a l'equilibri i a la pau. I tot aquest bé de Déu no és mai notícia.

Em demano què puc fer jo —saciat d'aquesta bellesa— enmig del món d'allà baix. No em puc lamentar només de les malvestats dels homes. No em puc deixar angoixar i estrènyer el cor per la bogeria passatgera d'una humanitat que delira. Ni vull fugir d'una realitat que és la meua i que sento com a meua.

No. Cal que reafirmi i escampi unes quantes conviccions plenes de força i de veritat: que és possible viure i conviure dignament en la llibertat i en la pau. Que és possible organitzar la vida des del servei, la tolerància i l'honradesa. Que hi ha valors capaços de moure el món, i que són molt més alts que la set de poder o el desig de diners. Que l'harmonia de l'univers és a les nostres mans.

Ens pertoca, a cadascú de nosaltres, de restablir la nostra part en aquesta harmonia. Des d'aquestes muntanyes, sota el sol radiant d'estiu —que Déu «fa sortir sobre bons i dolents» (Mt 5, 45)—, crec, i crec que ho creu molta gent, que haig —que hem— de continuar intentant fer les coses ben fetes; crec que haig de ser un factor de pau en totes les situacions, que haig de saber escoltar més que no pas parlar, que no haig d'alçar mai la veu, ni embrutar les ciutats o l'entorn natural, ni haig d'inflar-me ridículament en l'exercici de cap activitat... És a dir, hauria de ser per als altres com un paisatge de repòs i gràcia.

Damunt l'herba

Després d'un dia ennuvolat i gris, a última hora de la tarda, s'obren clarianes i apareix un sol d'estiu que és una festa. Se'ns acut d'anar-nos a estirar al Regent's Park, per reposar de la jornada de visites i vagareigs per Londres.

Londres és una ciutat inexhaurible, de múltiples atractius. Quina raó que tenia Samuel Johnson, al segle XVIII, en dir que «quan un home es cansa de Londres, és que està cansat de la vida». I quina ciutat no havia ja de ser Londres en aquella època.

Qui s'esgota és el visitant que agraeix, tant o més que els londinencs, aquests magnífics parcs on l'esperit i el cos reposen i reprenen forces per a continuar l'aventura del descobriment de la immensa ciutat.

Com a gairebé tots els parcs de Londres, al Regent's hi ha ombratges i soleies deliciosos, fonts on abeurar-se, gandules per estirar-se, senderols recollits i bosquets ordenats, bellíssims parterres, enjardinaments boscans, ocells i esquiroles domèstics —que us donen el bon dia i bona hora—, llacs amb ànecs i cigones elegantíssims, vastes prades verdes...

És a dir, tota una natura recreada amb cura, perquè, enmig de la ciutat, es pugui fruit de les mostres més apreciades del paisatge campestre.

El Regent's Park, amb aquests i molts altres ingredients, passa per ser el més bell parc de Londres. Així doncs, ens ajaïem damunt l'herba, com Adam al Paradís. Tot és pau, sol i silenci. Ara vénen grups de joves i famílies amb infants. Estenen mantes damunt la gespa. Es descalfen. Obren grosses cistelles de picnic i sobre els cobertors disposen copes de cristall i plates de porcellana decorada.

Són les sis de la tarda. És l'hora de l'àpat. Veiem amanides de colors, entrepans petits, fruites variades i un ampolla de vi francès. Riuen, parlen, mengen, beuen. Una agradable sensació de confort s'estén arreu del parc. Respiram a gust, sabent que hi ha tanta gent feliç i satisfeta.

Fa la impressió que tothom fa el que vol. I, amb tot, no se sent cap soroll. Els grups de gent són nombrosos. Cap nen no xiscla. Ningú no molesta a ningú. A terra no hi ha cap paper, cap deixalla. De fet, les papereres —grosses, massisses, de color de parc— són abundants. Una criatura que juga vol tocar una floreta groga, insignificant. El pare, de faccions índies, l'adverteix. El nen s'atura davant la flor i la contempla. És el triomf de la vida anglesa: l'harmonia entre la llibertat total i l'ordre absolut.

No hi ha ètica sense estètica, deia algun clàssic. Quanta veritat! Aquest entorn tan bell, tan treballat i tan net suscita comportament respectuosos. «Estima'm i seré bell per a tu», sembla dir-nos el parc.

M'estiro del tot damunt l'herba. Un ocell em sobrevola els ulls i ratlla l'atmosfera. El sol ara s'amaga, com en un joc, rere un núvol petit i flonjo. Somio un país de parcs anglesos, on els homes s'asseuen sobre la gespa i comparteixen un àpat, mentre les darreres clarors del cel assenyalen la posta.

El vel protector

A punt de fer-se fosc, travessem els jardins de Kensington, a Londres, i anem a sortir davant mateix del Royal Albert Hall. Anem a una sessió dels «Proms» (*Promenade concerts*).

Els «Proms» són una sèrie de concerts estiuençs, a preus populars, que ja fa cent anys que s'organitzen a l'espectacular sala del Royal Albert Hall. Han deslliurat la platea de butaques. Hi han posat un brollador i plantes. El públic hi pot estar dempeus, assegut a terra, estirat. Es pot descalçar, dur una ampolla d'aigua o vestir com vulgui. I, en teoria, se'n pot anar i tornar, si li plau. De fet, el silenci i la immobilitat, durant els concerts, són totals i absoluts.

Les propostes dels «Proms» són una combinació d'allò més clàssic amb allò més modern o desconegut; i duren tres mesos llargs. Aquest estiu, han dedicat una de les sessions a música contemporània de tema religiós. Stravinsky i Tavener. Stravinsky ja és un clàssic. John Tavener és un anglès de cinquanta-un anys, que pertany a l'església ortodoxa russa, i del qual dona una breu referència el segon suplement de la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

John Tavener és alt, amb cabells llargs, malaltís de tota la vida. A Anglaterra és molt apreciat. Ha sortit a saludar en cos de camisa, amb passa lenta i vacil·lant. Travessava la formació orquestral com l'àngel de l'anunciata, sota els raigs intensos dels focus i el brogit dels aplaudiments. I es captenia tímidament davant un públic a qui havia deixat embadalit i extasiat amb *The Protecting Veil*, una peça per a violoncel emocionat i orquestra de cordes inspirades.

The Protecting Veil glossa musicalment una festa històrica i mariana de l'Ortodòxia. La música és, per ella mateixa, ni que no en copséssim la referència religiosa, d'una gran bellesa, captivadora. El seu misticisme suspèn l'ànim de l'oïdor en una admiració tensa. Ens estira cap amunt, ens fa sobrevolar regions desconegudes de l'esperit, ens abandona en el misteri flotant del so, ens dilata el cor, ens oprimeix els pulmons, ens percudeix les temples, ens deixondeix el cervell, ens obre els porus de tot el cos, ens fa acalar la mirada ànima endins, ens embolcalla protectorament, com aquest vel mític.

Gent d'avui com som, assedegats d'absolut i de bellesa, agraïm aquesta música que ens recorda, a través dels sentits, que estem fets d'una matèria que s'eleva i es transforma i que contínuament se sobrepassa.

En sortir del Royal Albert Hall ja és nit fosca. Prenem un d'aquests taxis-baluernes de Londres fins a l'hotel, a Bayswater. L'olor de l'arbreda del parc, que anem vorejant, perfuma l'aire nocturn. Aquesta nit hi hauria d'haver una pluja d'estels, diu el taxista. No podem veure res, però mirem el cel de la nit, com cercant la visió i l'empara d'aquest vel protector que —música, poema, pintura, bondat o pregària— donarà a la nostra textura humana la seva veritable dimensió: nascuts de la terra, mirarem al cel. Un mantell de transparències ens cobrirà la nuesa. Serem carn, però carn transfigurada.

Sala d'Exposicions **WATTS·ART**

Sant Pere d'Ullastre, 9 - Tel. 714 55 71
CASTELLAR DEL VALLÈS

X. Caba

25 de novembre al 10 de desembre de 1995

Valls Areny

16 de desembre a l'1 de gener de 1996

HORARI DE VISITES:

Feiners: De dos quarts de 7 a dos quarts de 9 del vespre.

Festius: De 12 a 2 del matí i de 6 a 9 del vespre

Pascuet

Artilletres - Núm. 20 - Any IX - Castellar del Vallès, desembre de 1995

Edita: Artilletres. Av. de Josep M. Valls, 35. *Dipòsit legal:* B. 14.427-1986

Direcció i coordinació: Josep Ramon Recordà

Fotocomposició i impressió: Castellargraf, S. L. Puig de la Creu, 3

Portada: Disseny d'Esteve Prat Paz

Preu de subscripció any 1995: 1.700 pessetes

Els articles publicats a *Artilletres* expressen solament l'opinió dels seus autors.

La cultura es mereix el nostre màxim interès

Potenciar la cultura és potenciar la creativitat,
la convivència, el progrés i tot allò que enriqueix
una societat moderna i avançada.

Al Banc Sabadell, la cultura ens mereix el
màxim interès.

Banc Sabadell

